

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ,
СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СОЦІОЛОГІЇ**

**СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД БЕЗДОМНИХ ГРОМАДЯН
(ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД)**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступення вищої освіти «магістр»

Виконав: студент 2 курсу 07-211М групи
Спеціальності 231 Соціальна робота
Освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Руслан ВЕЛИЧКО

Керівник: Татяна КОРШУН, доцентка
Рецензент: Наталія ТАВРОВЕЦЬКА,
доцентка

Херсон 2020

ЗМІСТ

Список умовних позначень	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. БЕЗДОМНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ.....	7
1.1. Поняття про бездомність	7
1.2. Історичні етапи становлення системи соціальної роботи з бездомними.....	16
1.3. Концептуальні засади організації підтримки та допомоги бездомними.....	30
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ТА ДОПОМОГИ ТА БЕЗДОМНИМ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	35
2.1 Особливості надання соціальних послуг бездомним в європейських країнах.....	35
2.2 Організація соціальної роботи з бездомними громадянами в Нідерландах.....	40
2.3 Американський досвід соціальної підтримки бездомних.....	59
2.4 Можливості використання закордонного досвіду соціальної роботи з бездомними в Україні.....	66
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	80
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	80
Додаток Б. Система закладів громадських притулків міста Гааги.....	81

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

FEANTSA – Європейська федерація національних організацій, що працюють з безпритульними.

CUHP (Побудова розуміння безпритульного населення) – це дослідницька мережа, яку заснувала Європейська комісія.

EUKN – Європейська мережа знань про міста яка ділиться досвідом та знаннями про вирішення питань міст

EUROCITIES – це мережа основних європейських міст.

STM/ССР – Громадський притулок з центральним доступом і Нідерландах (Central Toegang Maatschappelijke Opvang/Centraal Coördinatiepunt)

OGGZ – Організація організації охорони психічного здоров'я громадськості Нідерландів.

ВСТУП

Ефективне вирішення питання допомоги людям, чия складна життєва ситуація зумовлена відсутністю місця проживання, можна розглядати як основу успішного розвитку суспільства. У контексті сказаного очевидна необхідність створення в межах територіальної громади умов, які дозволять повернути до повноцінного самостійного життя людей, які внаслідок різних обставин не мають незалежного постійного місця проживання. Мова йде про необхідність забезпечення соціальної реінтеграції громадян, чия складна життєва ситуація зумовлене відсутністю місця проживання.

В Україні послуги для бездомних лише починають формуватися і, як правило, заклади організуються згідно розпоряджень та інструкцій відповідних міністерств та відомств, що утруднює вирішення окремих соціальних проблем тих цільових груп, які безпосередньо проживають у конкретному населеному пункті. Соціальна робота в громаді стає одним із пріоритетних напрямів соціальної діяльності. Існуючі підходи неефективні через відсутність системного, комплексного підходу до розв'язання проблеми. В результаті кількість людей, чії складні життєві обставини зумовлені відсутністю житла постійно збільшується, а, отже, зростає рівень соціальної напруги, різні прояви девіантної поведінки.

Виникає потреба узагальнення досвіду зарубіжних країн. У розв'язанні проблем бездомності такі дослідження мають бути спрямовані на такі аспекти: напрями та механізми попередження бездомності в сучасному суспільстві; особливостей створення та функціонування системи допомоги та підтримки бездомних, традиційні та інноваційні підходи до розв'язання проблем бездомних громадян; методика соціальної роботи з бездомними людьми; ресурси соціальної роботи у наданні допомоги бездомним.

Різні аспекти зазначеної проблеми представлені в наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених: методологічні аспекти вивчення зарубіжного досвіду соціальної роботи (А.А.Козлов), основні напрями практичної соціальної роботи в зарубіжних країнах (А.Я.Некрасов), теоретичні підходи та моделі надання соціальної допомоги бездомним (Н.В.Кабаченко І.Грига).

Пошук моделей розв'язання проблеми бездомності в Україні зумовлює необхідність узагальнення існуючого досвіду, його адаптації з урахуванням соціокультурних та політичних умов. Це зумовило вибір теми дослідження: **Соціальний супровід бездомних громадян (закордонний досвід).**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Освітньо-кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему роботи обговорено та затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.11.2019 р. № 4, від 20.10.2020 р. № 3) та наказом по Херсонському державному університету від 30.10.2020 № 1060-Д «Про затвердження тематики кваліфікаційних робіт (проектів) здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти терміном навчання 1 рік та 4 місяця другого року навчання денної форми у 2020-2021 навчальному році».

Об'єкт дослідження: надання соціальної допомоги бездомним

Предмет дослідження: організаційні моделі надання соціальної допомоги бездомним

Мета дослідження: узагальнити досвід надання соціальної допомоги бездомним в зарубіжних країнах та виявити форми, доцільні для впровадження в Україні.

Завдання дослідження:

- виявити сутність бездомності як соціального явища;
- проаналізувати концептуальні засади організації, підтримки та допомоги бездомним;
- порівняти організаційні моделі надання соціальної допомоги бездомним в Америці та європейських країнах;
- виділити в досвіді зарубіжних країн організаційні принципи надання допомоги бездомним, доцільні для застосування в Україні.

Методи дослідження: аналіз, історичний аналіз – для з’ясування сутності бездомності як соціального явища, концептуальних засад надання соціальної допомоги бездомним; порівняльний аналіз – для виявлення політичних та організаційних принципів у наданні соціальної допомоги бездомним в зарубіжних країнах;

Узагальнення – для виявлення шляхів удосконалення соціальної роботи з бездомними в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались на засіданнях кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.11.2019 р. № 4, від 20.10.2020 р. № 3)

Публікації: за матеріалами дослідження було опубліковано статтю «Особливості розв’язання проблеми бездомності в соціальній політиці Європейських країн.» у збірці студентських наукових робіт «Сучасні соціальні процеси в Україні: тенденції, реалії та перспективи». Випуск 3. – С.54.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів ,шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 62 найменувань, 2 додатків. Основний текст дослідження викладено на 71 сторінках.

РОЗДІЛ 1

БЕЗДОМНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

1.1. Поняття бездомність

Вивчення різних аспектів проблеми бездомності як соціального явища присвятили свою увагу Н.Кабаченко, І.Грига, Л.Алексєєва, Ф.Зав'ялов.

Як зазначають дослідники, проблема бездомності існувала існує в усіх, навіть високо розвинутих суспільствах з високим рівнем соціальної захищеності громадян. Очевидно, що проблема бездомності існувала й за радянських часів. Але тоді вона мала прихований характер і найчастіше зводилася тільки до одного аспекту, а саме бродяжництва. Уважалося, що соціалістичний лад створює всі умови для отримання освіти, роботи, забезпечення житлом, надання соціальних гарантій тощо; суспільна мораль засуджувала безробіття і «дармоїдство». Теоретично за таких умов не могло бути бездомності, а якщо хтось опинявся на вулиці, то це пояснювали особливими характеристиками людини. Ті люди, які опинились на вулиці, визначались як «особи без певного місця проживання і здебільшого їх ідентифікували як «бродяг». У свою чергу, бродяжництво каралося законом, і ті, хто, як визнавалося, вів подібний спосіб життя, опинялися в режимних установах. Ними опікувалися правоохоронні органи, які також брали участь у відновленні документів, пошуку місць у гуртожитку, працевлаштування тощо.

Існують різні підходи до визначення бездомності. Бездомність розглядається і як негативний соціальний феномен, що є альтернативою чинному типу соціальних відношень, і як соціальна проблема. Визначення бездомності може включати мінімалістичний підхід, котрий бере до уваги людей, які сплять на вулиці («бездаховних» чи «безпритульних») та схоластичний підхід, який включає тих, хто

проживає в притулках, інституційних закладах, хто має бідне чи тісне житло, яке не відповідає базовим стандартам санітарії та гігієни, не забезпечує персональної безпеки жінок, які потерпають від насильства, біженців тощо (власне бездомних та маргінально поселених) [54, с.119].

Нормативне закріплення поняття «бездомність» здобуло в законі України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей». Бездомність визначається як соціальне становище людини, зумовлена відсутністю в неї жилого приміщення (будинку, квартири, кімнати тощо), яке б вона могла використовувати для проживання/перебування і в якому могла бути зареєстрованою. Відсутність у індивіда або сімей постійного житла, місця мешкання унеможлиблює ведення ними осілого способу життя та їх повноцінне соціальне функціонування. Людина, яка перебуває в соціальному становищі бездомності визнається бездомною. Проте такий підхід не зовсім точно відбиває сутність бездомності як соціального явища і соціальної проблеми [16].

Сама по собі відсутність у людини постійного житла ще не зумовлює її приналежність до соціальної групи бездомних. Відомо, що кочівники, цигани не розглядається в якості таких. Хоча ці люди, які належить до вказаних спільнот, не мають стаціонарного житла, але на відміну від категорії бездомних вони належать до своїх первинних соціальних груп, які служать їм емоційним притулком, дають можливість почувати себе вдома там, де в даний момент знаходиться їх рід або плем'я. Люди, які ведуть кочівний спосіб життя «вписані» в систему своєї общини, яка служить ніби інстанцією, що закріплює за ними певний суспільний статус. Відсутність постійного житла стає визначальним фактором в ідентифікації індивіда лише тоді, коли немає інстанції, яка закріплювала б за ним соціально придатну роль в системі суспільної зайнятості, сім'ї, общині. Якщо ж такої інстанції немає, то життя «на вулиці» призводить до незворотних наслідків.

Отже, типовою ознакою бездомних є розрив попередніх родинних та дружніх стосунків. Це означає, що бездомні відчужені від своїх первинних соціальних груп, «випадають» з цих загальноприйнятих соціальних ієрархій, втрачаючи властиві їм характеристики і ролі. Індивід, який опинився за межами первинної соціальної групи та не має житла, набуває специфічні ознаки поведінки, характерні для бездомних, він інтеріоризує норми та цінності прийняті серед цієї категорії населення. Явище розриву соціальних зв'язків (дружні, сімейні, сусідських), характерних для первинних груп і традиційних суспільств, поява ізольованих індивідів, соціальні зв'язки і контакти між якими є переважно невиразними, раціональними називається соціальною атомізацією.

Бездомність як соціальна проблема не зводиться лише до відсутності помешкання для житла чи даху над головою (адже надання притулку для бездомних не розв'язує проблеми), а зумовлює неможливість внаслідок цього реалізувати більшість своїх громадянських прав, найголовніше з яких – можливість працювати. У бездомності як повній (юридичній) або частковій (фактичній або тимчасовій) втраті людиною житла знаходить вираження інституціональна дискримінація особистості, яка, залежно від намірів тих, хто її виявляє, розподіляється на два типи – безпосередню та опосередковану. Безпосередня інституціональна дискримінація характеризує упереджене ставлення держави та її інститутів до такої соціальної меншості, як бездомні. Опосередкована, як побічний ефект безпосередньої дискримінації, зумовлена тим заходами, які здійснюються в даній інституціональній сфері щодо дискримінованих. Так, безпосередня дискримінація у вирішенні житлових проблем бездомних призводить до їх непрямой дискримінації в інших галузях: неможливості працювати, лікуватися, повноцінно виховувати дітей, а

значить, втраті можливості брати участь у житті суспільства на рівних [2; 13].

Втрата житла для більшості людей автоматично означає втрату місця, де вони можуть бути зареєстровані (прописані). Чинний в Україні інститут прописки (реєстрації) практично «викидає» їх із суспільства, позбавляє конституційних прав, у тому числі й на працю, освіту, медичне обслуговування (хоча серед бездомних поширені тяжкі інфекційні захворювання), отримання соціальної допомоги, участь у виборах.

Спосіб життя, що його змушені вести люди, які не мають визначеного постійного місця проживання, пов'язаний із ризиком бути пограбованим втратити свої речі. У разі втрати паспорта людина, яка не має реєстрації, що передбачена Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Тимчасового порядку реєстрації фізичних осіб за місцем проживання» від 2003 року, практично позбавляється можливості його відновити. Усі соціальні послуги, допомоги чи виплати пенсії, реєстрація в Центрі зайнятості, медичні та інші послуги можна отримати лише за наявності в особи цього документа, не маючи якого і прописки, не можна легально влаштуватись на роботу. Тому найважливішою проблемою для бездомних людей є відсутність документів, що засвідчували б їхню особу, насамперед паспорту. Для отримання паспорта слід довести наявність громадянства. Єдиний спосіб це зробити за відсутності інших документів – звернутися в суд за місцем реєстрації. Але і звернутися в суд без паспорта не можна.

Наслідком бездомності є низка фізичних та соціальних небезпек. Для бездомних характерні різноманітні інфекційні захворювання (туберкульоз, педикульоз, хвороби, що передаються статевим шляхом, шкірні інфекційні захворювання). Багато хто страждає на алкоголізм, дехто вживає наркотики, страждає психічними розладами, частина жінок займається проституцією. Бездомні часто підлягають фізичному

насиллю, причому як з боку співгромадян, так і посадових осіб (міліціонерів). Часто бездомним приписують злочини, яких вони не скоювали, – від крадіжок, поширення наркотиків до вбивства. Узимку сотні бездомних гинуть від холоду. Статус бездомного також супроводжується високим рівнем скоєння правопорушень [6].

Часто бездомність ототожнюється з безпритульністю та жебрацтвом. Слід чітко розмежувати терміни, які є близькі за значенням. *Безпритульність* – «це стан людини, пов'язаний з неможливістю фактично проживати/перебувати в жилу приміщенні, на яке вона має право» [6, с. 41]. До категорії безпритульних можуть бути віднесені жінки, які зазнали насильства у сім'ї, неповнолітні матері, у яких втрачені родинні зв'язки, розлучені чоловіки (жінки) тощо. Отже, основною ознакою безпритульності на відмінно від бездомності є не відсутність житла взагалі, а неможливість людини проживати і перебувати у ньому з певних вагомих причин. Часто бездомні не мають притулку - ні власного, ні службового, ні орендованого, що надане родичами, друзями, знайомими. І у цьому випадку їх можна віднести до категорії безпритульних [16].

Лише незначну частину бездомних можна називати бродягами. *Бродяжництво* розглядається як переміщення впродовж тривалого часу з одного населеного пункту людини, яка не має постійного місця проживання чи залишила його. Бродяжництво та жебрацтво у багатьох країнах карається в адміністративному та кримінальному порядку. *Бродяга* – людина, яка не має постійного місця проживання, сімейних обов'язків, сталого заняття, роботи і яку такий спосіб життя з тих чи інших причин влаштовує. Бодягою переважно називають людину, яка веде кочівний спосіб життя, та, страждаючий дромоманією, не схильний до осілості [9, с.47].

Жебрацтво (старцювання, злидарювання) – стан, за якого нормальний спосіб життя індивіда практично неможливий або

утруднений через відсутність певних умов (матеріально-фінансових можливостей, навичок трудової діяльності тощо) для нормальної життєдіяльності. За таких обставин жебрацтво є єдиним або домінуючим засобом забезпечення соціального функціонування окремих індивідів. Основним мотивом до вже братства є прагнення задовольнити фізіологічний рівень потреб. Професійні жебраки – особи, які за станом здоров'я здатні працювати, але зробили своїм промислом випрошування милостині. Основними типами професійних жебраків у ХІХ столітті були христорадники, богомоли, гробарі, безродні, погорільці, переселенці, убогі каліки, убогі діти та інші. Як соціальне явище жебрацтво існувало в Україні до 20-х років ХХ століття. Новий його виток спостерігався з 90-х років і був породжений соціально-економічними умовами, скасування кримінальної відповідальності за бродяжництво. «Основними типами професійних жебраків у 90-ті роки були: убогі діти, убогі інваліди, жертви (повеней, репресій, психічних лікарень, адміністрації та ін.), батьки дітей-інвалідів, біженці, прохачі грошей (на дорогу, операцію, для дитини, на квиток додому, на облаштування на новому місці) тощо» [9, с.160].

У країнах Заходу жебракування як явище практично відсутнє. Щоб жебраку подали, він має працювати наприклад: грати на барабані або виступати з дресированим собакою (собака мусить бути ідеально доглянутий, інакше буде конфіскований товариством захисту тварин, а його господар притягнути до кримінальної відповідальності за знущання над твариною).

Кримінологічні дослідження виявили стійку тенденцію: 9 з 10 малолітніх жебраків рано чи пізно скоюють тяжкі злочини і опиняються за ґратами. У Великобританії малих жебраків одразу забирають з вулиці, закріплюють за ними відповідальних соціальних працівників, а батьків попереджають про можливість позбавлення батьківських прав. Отже,

жебратство можна розглядати як спосіб виживання бездомних громадян, який містить потенціальну небезпеку антисоціальних дій [28].

Спосіб життя бездомних людей також часто розглядається як соціальний паразитизм. В основі такого підходу лежить переконання, що окремих індивідів або соціальна група живе (існує) за рахунок іншого індивіда чи соціальної групи. Відсутність бажання працювати та прагнення жити на соціальну допомогу часто приписується бездомним, проте це характерне не для всіх представників даної соціальної групи. Соціальних паразитів, які ефективно користуються суспільними фондами, отримуючи соціальні виплати для малозабезпечених, називають люмпен-пролетаріатом. «Люмпен-пролетаріат – соціальна верства декласованих осіб без певного заняття і постійної роботи, яка перебуває на межі злочинного світу. Люмпен-пролетаріат характеризується станом хронічних злиднів, патологічною відразою до суспільно корисної праці, відсутністю власної політичної позиції та організації» [9, с.230].

Бездомні часто асоціюються з соціальним дном суспільства. Ще зовсім недавно знання про соціальне і ми брали переважно з російської дореволюційної художньої літератури. Герої О.М. Горького «На дні» розкривають соціальний та духовний світ бездомних.

Нероб, волоцюг, бомжів вважають асоціальними особистостями. До цієї категорії відносять соціальних індивідів, поведінка яких не збігається із загальноприйнятими в суспільстві соціальними нормами. Асоціальна особистість порушує права та інтереси суспільства загалом і його громадян зокрема, однак ці порушення не є протизаконними діями. Цю категорію осіб у суспільстві розглядають як своєрідну «групу ризику», близьку до кримінального світу.

Бездомних також традиційно вважають маргіналами, тобто групою, яка опинилася на межі або за межами, характерними для суспільства, соціальних груп, систем, культур чи певних соціальних

норм і традиції. Маргінальною особистістю вважається індивід, який займає проміжне становище між різними соціальними групами, наприклад, людина, що була соціалізована за певним типом соціальної поведінки, а змушена жити в умовах, які кардинально відрізняються від тих, до яких вона звикла. Отже, маргінальна особистість – особистість, яка вийшла з-під контролю референтної групи за місцем первинної соціалізації, але ще не адаптувалася до нових умов. Таке становище маргінальної особистості позначається на її поведінці і психіці. При входженні людини у нову соціальну спільноту зв'язки і відносини з її членами встановлюється повільно, тому психологічна вона тривалий час перебуває у колишньому особистісному статусі. «Бути маргіналом – означає розпорошення власної системи цінностей, перебування одночасно у двох чи більше світах і неналежність до жодного з них. Нерідко у маргінальної особистості виникають почуття розгубленості, непевності, знижується рівень її домагань» [9, с.223].

Вважається, що маргінали не в змозі об'єднатися, тому партії «бідних і бездомних України» є неможливою справою. Бездомні не спроможні на організований конфлікт. Причина в тому, що нижній прошарок не має свого місця в соціальній та економічній структурах суспільства, він розпорошений, йому бракує єдності для організованого захисту своїх інтересів. Цей прошарок складається із сотні різнотипних груп, що, зазвичай, шукають індивідуального виходу з тяжкої життєвої ситуації. Їх не цікавлять проблеми суспільства. Суспільство, своєю чергою, не зацікавлений в них. Для сучасної України є характерною ситуація соціальної аномії, коли у людей зникає відчуття колективної солідарності та зв'язку із суспільством. Кожний залишається на самоті із своїми проблемами, втрачаючи віру в те, що державні структури можуть надати соціальну підтримку. Як це парадоксально, але ізоляція й низька соціальна активність, – ці наслідки бідності, – виступають і основними її джерелами.

Неможливість бездомних брати повно участь у соціальному житті, у тих видах діяльності, які типові для життєдіяльності відповідного суспільства свідчить про соціальне виключення даної групи населення. Виключеність бездомних з соціуму найбільш яскраво проявляється у мові, де прийнята міліцейська аббревіатура «бомж» з однозначними негативними конотаціями. Бомжами називають всіх брудних, п'яних, вонючих, тих, хто збирає пляшки. Для благополучних громадян бездомні асоціюється з тим, хто опустився на саме дно, не бажає працювати та вести нормальний спосіб життя - волоцюги, нероби, люди, які втратили людське обличчя. Прізвисько «бомж» настільки закріпилося в лексиконі, що використовується навіть на офіційному рівні, акумулюючи в собі не тільки факт відсутності у людини постійного місця проживання, але і самого низького соціального статусу та економічного положення, пов'язаного з падінням на дно життя, кримінальною поведінкою та тваринним станом. Навішують на бездомних ярлик «бомжів», «...їм апріорі приписують негативні, дискредитуючи атрибути, що знижують життєві шанси та не прямо притискують права. Отже, соціальна проблема представлена у суспільній свідомості виключно зовнішніми виявами» [11, с.6].

Бездомні підлягають не тільки всебічній дискримінації, але і стигматизації - у сприйнятті суспільства всі бездомні (незалежно від причини попадання на вулицю) об'єднані в одну соціальну групу. При цьому переважна більшість впевнені, що бездомні «самі винні» - все зробили для того, щоб опинитися на вулиці (пропили квартиру, не оформили своєчасно реєстрацію), а тепер не здійснюють жодних спроб, щоб виکارатися з дна. Панує у суспільній свідомості і міф про небезпеку, що виходить від бездомних. Таку небезпеку відчуває майже половина добропорядних громадян.

1.2. Історичні етапи становлення системи соціальної роботи з бездомними

Згідно досліджень, у період з XI до початку XVII століття жебрацтво породжувалося виключно голодом. У окремі роки голод був настільки жорсткий, що неодноразово відмічалися випадки людожерства. Але і у відносно спокійний час жебраки у Москві зустрічалися скрізь. У Москві XVII століття були жебраки царські жили у верхніх хоробах Кремлівського палацу, богадільні, кладовищні, патріарші, соборні (жили при головних московських соборах та називалися успенські, архангельське, василевські, чудновські), монастирські, церковні, гулящі та лежанки. Крім щоденної милостині особливо щедро подаяння по традиції слід було роздавати у радісні та у дні горя.

У 1551 році стоглавий собор постановив виявляти дійсно нужденних, проказених, старих та призрівати їх по богадільням, які утримувалися не на кошти казни, а на милостиню, що передавалися через монастирі та церкви. Ці заходи не були дуже ефективними не тільки через мізерність засобів, скільки через те, що злидарів стали складати крадії, п'яниці та інші вигнанці суспільства. Тому у другій половині XVII століття у Росії головним заходом боротьби з жебрацтвом стає репресія. У 1682 році з'явився указ Федора Олексійовича, де вперше була висловлена ідея репресивних заходів проти жебраків, перш за все професійних. Указ передбачав покарання дорослих та виправлення дітей через школи, але не був втілений у життя через швидку смерть царя. Наступне російське законодавство чітко розділяло жебрацтво та справжнє та хибне та передбачало призріння для справжніх жебраків в спеціальних закладах та покарання для жебраків-професіоналів. Особливо жорстока боротьба з жебрацтвом велася у правління Петра Великого. Закони того часу вимагали всіх затриманих жебраків приводити у Монастирській приказ, а звідти розселяти по

богадільням. Законодавство поступово ставало більш жорстким – вийшла заборона просити по церквам. Невдовзі покарання за жебракування дорівнювалось з покараннями за важкі злочини: спійманих у другий раз били кнутом на майдані та висилали на каторжні роботи, а жінок та дітей відправляли примусово працювати на мануфактурах. Приймалися заходи і проти тих, хто подавав милостиню – вони сплачували штраф у 5 карбованців. Таке ж стягнення очікувало поміщика, що допустив жебракування свого кріпосного. У 1734 році, бажаючи очистити вулиці Петербурга уряд заборонив пускати жебраків через застави в місто [29].

Однак ці державні заходи не зменшили числа нужденних. У правління Катерини II знедолені були усвідомленні у Росії як обов'язок держави. Єкатерининське законодавство продовжило боротьбу з професійним жебрацтвом, але суворість репресій помітно знизилася порівняно з попереднім часом, зокрема було відмінено биття жебраків.

Павло I повелів утримувати міських жебраків за рахунок міст поміщицьких – за рахунок поміщиків, державних – за рахунок своїх поселить, щоб тільки ніде не ходили. Заходи не були ефективними через відсутність грошей у поселень та бажання самих жебраків.

Імператор Олександр I вирішив боротися з жебрацтвом іншим способом, передбачивши в указі 1809 року покарання не проти них, а проти винних у недогляді за ними. Але всі ці заходи не змогли повністю вирішити проблеми жебрацтва, кількість людей, що жебракували не зменшувалася. Серед цих нужденних більше половини могли заробляти собі на життя самі – таких називали професійними жебраками. Професійним жебраком визнається така особа, яка, маючи повну можливість за своїми фізичними якостями та станом здоров'я здобувати харчування працею, постійно та у вигляді промислу займається випрошування подання під приводом бідності або кого-небудь дійсно існуючого або видуманого нещастя. У кінці XIX століття 70-80 відсотків

жебраків складали професіонали, для яких жебракування було більш легким, ніж робота, способом заробити на життя. Існували навіть «школи жебраків» [60].

Засобом до знищення жебрацтва могло стати створення мережі богаділень та лікувальних закладів для пристарілих. Ще одним з напрямів боротьби з жебрацтвом стає соціальна допомога безробітним.

Трудова допомога включала наступні профілактичні та реабілітаційні функції та форми роботи: попередження безробіття у дорослих – шляхом створення служби зайнятості, створення нових та розширення існуючих виробничих одиниць, професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, кредитування, забезпечення роботою на дому тощо; використання громадських робіт; попередження безробіття у дітей – шляхом трудового виховання та професійної освіти в сім'ї, школі, закладах «закритого типу» – притулках, виховних будинках, спеціалізованих навчально-виховних закладах; «трудова терапія» – у робітних будинках та будинках працелюбства для дорослих та для дітей, у артілях для «босяків»; «трудова реабілітація» – у виховно-примусових колоніях та дорослих та дітей, виховну трудових навчальних закладах тощо [10].

Здійснення трудової допомоги як альтернативи милостині, піклуванню у різного роду богадільнях, утриманню асоціальних груп населення у в'язницях тощо. Займалися державні органи земські та міські самоуправління, іноді релігійні організації, приватні особи, але найбільш – громадські об'єднання благодійного характеру.

Уряд, розв'язуючи проблеми жебракування не обмежувався тільки репресивними заходами. Петро I, приступаючи в кінці життя до створення міських магістратів, хотів зробити їх обов'язком заснування сирітських будинків, богаділень, лікарень, робітних та гамівних будинків для надання роботи та харчування здоровим бідним, всім, хто може працювати.

Створювана Катериною II система суспільного піклування передбачала відкриття поруч з лікарнею та богадільнею також особливих закладів для працевлаштування безробітних, злидарів та бродяг. У відповідності до указу 1775 року закладом для управління губерній все російської імперії приказом громадського піклування ставилося в обов'язок створювати робітні та гамівні будинки. Згідно цьому у 1785 році у Москві був створений гамівний будинок. На відміну від робітного дому, що призначався забезпечити працею добровольців, що бажають чесною працею заробити собі на життя, гамівний будинок представляв собою не що інше, як колонію примусової праці, куди інтернувалися особи за анти суспільну поведінку. Робітники та гамівні будинки невдовзі злилися та перетворилися в колонію примусової праці, на основі якої в наступному утворилися в'язниці. З 1870 року гамівний будинок став називатися Московською міською виправданою в'язницею [12].

На противагу їм можна назвати виникнення будинки працелюбства, чия діяльність була направлена на дієве розв'язання проблем безробітних. Призначення будинків працелюбства полягала в наданні бідним можливості заробляти свій хліб чесною працею - за сприяння суспільства. Створювалися ці заклади як засіб зменшення жебракування, попередження злочинів, що часто здійснювалися через голод, та сприяння народної праці. Найчастіше будинки працелюбства не мали виховно-виправного характеру, тобто професійних жебраків туди насильно не відправляли. У будинки працелюбства бідняки приходили добровільно та покидали за своїм бажанням. Основною причиною приходу була знижена працездатність. Допомога будинку працелюбства могла знадобитися наприклад, жінці з дитиною, людині похилого віку, безробітному з села, алкоголіку або підлітку.

У 1882 році в Росії відкривається перший будинок працелюбства. Перший будинок працелюбства у Росії заснований у 1882 році, майже

одночасно з найновішими закладами трудової допомоги в Німеччині та Франції. І подібно тому, як ідея влаштування першого такого будинку нерозривно пов'язана там з іменами духових пастирів Боделипвінга та Робена, так і у Росії назва будинку працелюбства пов'язана з ім'ям Іоанна Кронштадтського. На його думку, церковне піклування головним чином застосовується для викорінювання злиденності та жебракування, викорінювання лінощів та гультайства, злиденності, для підшукування роботи бідним, для влаштування робітного будинку. З самого початку піклування не маючи ще особливого будинку працелюбства змушено було задовольнятися тим, що складало з нужденних у роботі артілі, які наймалися поденно або для портових робіт, або для інших брудних робіт. Зібравши за рік пожертвування для побудови будинку працелюбства, будинок був відкритий у 1882 році. Будинок працелюбства був розрахований для чоловіків: їм пропонувалося щіпати пеньку.

Кронштадський будинок працелюбства став головним та концентрував навколо себе цілу мережу благодійних закладів – училище, читальню, рисувальний клас, недільну школу, народну столову, нічліжний притулок, притулок для сиріт, дешеві квартири, безкоштовно амбулаторію тощо. Будинок зарекомендував себе дуже добре і тільки за один 1896 рік дав роботу 21876 чоловік [30].

У 1886 році виникає перший будинок працелюбства у Санкт-Петербурзі за ініціативою доктора Дворяшина. Перший час матеріальні засоби будинку були дуже обмежені через те, що про нього знала тільки не велике коло осіб, що були найбільш віддані справі. Спочатку матеріальне становище будинку було незабезпеченим, оскільки важко було знайти хорошу роботу для чоловіків. І у 1892 році чоловіче відділення було закрито. Цей будинок призивав тільки жінок та дівчат, для яких були швейна та навчальна майстерні, школа крою та шиття і особливе довідкове бюро для рекомендації прислуги та швачки з

середовища жінок. У 1887 стан будинку покращився завдяки щедрим пожертвуванням отця Іоанна та інших осіб.

У 1886 році у Санкт-Петербурзі виник ще один будинок працелюбства, заснований на засоби євангелійського товариства з ініціативи відомого діяча з влаштування таких будинків у Росії барона О.О.Буквгевдена. Завдяки його енергії та особистому прикладу протягом кількох тижнів була зібрана особами протестантського віросповідання та усіма, хто співчував цьому почину, значна сума, що дало можливість приступити до практичного здійснення ідеї. Сам будинок працелюбства був організований на декілька інших основах, ніж ті, що уже існували у Росії. Головна його відмінність полягала у тому, що він не обмежувався тільки допомогою нужденним, а ставив за мету моральне перевиховання та укріплення сил клієнтів для подальшого самостійного чесного трудового життя. У будинку були влаштовані приміщення для ночівлі чоловіків, тільки які опікувалися будинком. Продукти їм також стали відпускати у самому будинку, та з цих пір вони знаходилися під неослабленим та майже виключним впливом всієї обстановки та життя Будинку. Паралельно з цим будинок працелюбства міг здійснити ще одну намічену їм задачу та припинити видачу працюючим у Будинку певної заробітної плати яка повинна йти на отримання опікуваних, а між тим часто йде на випивку та розгул. Відтепер утриманці заробітної плати не отримували, а їм призначалася невелика винагорода, яка відкладається в особливий фонд, що видається їм при виході з будинку. Тільки у випадках необхідності гроші з цього фонду видаються їм по частина на руки та поточні витрати, але на це потрібний дозвіл наглядача. Певні гроші отримують лише небагато утриманців – ті хто добре себе зарекомендував і тому виконують обов'язки постійного штату службовців при будинку, починаючи бухгалтером та закінчуючи прибиральником [30].

У зв'язку з тривалим строком перебування у будинку його утриманців знаходили і той род роботи, який ближче до них. Будинок мав кілька майстерень: столярну, переплетну, картонажну, сапону, портяжну, слюсарну та інші. У будинку проводилося навчання за обраною спеціальністю. Засобами підтримання режиму служило скоріше переконання, ніж покарання. Найбільшим покаранням є видалення з Будинку, а інші види покарання передбачають або зменшення винагороди, або позбавлення певних загальних прав (у тому числі права платити протягом певного строку).

У 1898 у Санкт-Петербурзі був заснований будинок працелюбства для бідних жінок. Цей будинок, крім надання тимчасової роботи бідним жінкам, мав при собі рукодільну школу для бідних дівчат, яких тут навчали крою, шиттю, кухонній справі, хлібопеченню, прасуванню та іншим домашнім справах. Невдовзі у Петербурзі були відкриті ще два будинки працелюбства для жінок.

Паралельно з розповсюдженням будинків працелюбства у Санкт-Петербурзі йшло також поступове розширення мережі їх по всій Росії. У 1887 році виник будинок працелюбства у Пскові. У 1888 році при ньому був відкритий нічліжний притулок, у якому деякі з «працелюбів» залишалися і на ніч. Таке влаштування було значним кроком до поєднання двох різних завдань будинків працелюбства, яким також повинні відповідати два різних їх типа: з одного боку – надання праці тим нещасним, які маючи велику потребу даремно шукають собі заробітку та притулку, з іншого – моральне перевиховання контингенту нічліжних будинків. Сюди поліцією супроводжувалися такі злидарі, для яких перебування у будинку працелюбства було деяким покаранням. Пояснювалося це і до деякого ступеня виправдовувалося тим, що для них не існувало особливих закладів з примусової працею. Спосіб винагороди за роботу був встановлений також за прикладом

Кронштадського будинку працелюбства для всіх однаково у вигляді поденної оплати, з якої уже самі люди платили за своє утримання.

У 1896 році при московському робітному будинку на засоби вдови відомого підприємця залізничного будівництва, члена Московського відділення ради мануфактур та торгівлі С.Горбової був заснований жіночий будинок працелюбства. При Будинку працелюбства були майстерні, обладнані швейними машинами, де жінки могли заробляти засоби до існування. Замовлення приймалися від державних та громадських організацій, а також від приватних осіб. При будинку працелюбства була їдальня, де можна було отримати обід вартістю 5 копійок. Крім основного завдання – надавати нужденним екстрену, не довгострокову допомогу шляхом надання їм праці та притулку - цього роду заклади мають ряд інші функції: харчування (влаштування при будинку працелюбства спеціальних дешевих або навіть безкоштовних їдалень); забезпечення ночівлею (влаштування нічліжних притулків); догляд дітей робочих (відкриття яс лей, трудових притулків для підлітків); відшукування занять (посередницькі контори) [30].

У 1895 році було відкрите Піклування про Будинки працелюбства та робітні будинки, пізніше у 1906 році перейменоване у Піклування про трудову допомогу. Вона допомагало влаштування та отриманню різних закладів «трудової допомоги». Так як Будинках працелюбства знайти собі заняття міг будь-який бажаючий працювати, то вводилися тут ремесла, що не вимагають ніякого особливого професійного знання. Серед таких некваліфікованих робіт зустрічалися: щипальники паклі, мочали, пеньки; городництво та садівництво; клейка пакетів; прибирання приміщення та догляд за будинком; колка та пиляння дров; прибирання вулиць та майданів, перенесення та перевезення вантажів; чистка та щипання пір'я; плетіння корзин, розклейка афіш, збирання та сортування паперу, дорожньо-земляні роботи; виділка цегли; прання білизни; виробництво щіток; пересування сіна та служба нічних

сторожів. Для тих, хто володів якоюсь кваліфікацією, у будинках працелюбства відкривалися майстерні з багатьох видів робіт: швацькі, столярні, переплітні, пакетні, сапожні, слюсарні, корзиночні, протяжні, обойно-матрацні, коробочні, ткацькі, типографські, виготовлення швабр, булочні майстерні, пекарні, започне виробництво, виготовлення солом'яних виробів, пральні, виробництво жерстяних виробів, кружевні майстерні, поварська справа. Красильна майстерня, токарна, плетіння меблів, малярна справа, гамачне виробництво, меблева майстерня, мідно-водопровідна, бондарне та ковдрове виробництво, переписка паперів на пишучих машинах. Праця тут оплачувалася більш скромно, ніж це було б на постійному робочому місці. У деяких Будинках працелюбства працівники, що добре зарекомендували себе підшукували постійне місце. У більшості будинків відвідувачі забезпечувалися харчуванням. У деяких отримували повний притулок.

1 вересня 1895 року був опублікований Указ імператора Миколая II про заснування особливого піклування при будинках працелюбства та робітних будинках, призначених надавати необхідну підтримку та допомогу, а також сприяти примноженню їх. Таким чином, створення будинків працелюбства отримало державне та суспільне визнання, та їх численність значно зросла [33].

Паралельно в західній Європі також розвивається система соціальної допомоги нужденним. Проаналізуємо основні етапи її становлення та специфічні механізми, що застосовувалися для розв'язання проблем.

Процес заміни церковно-монастирської системи соціальної опіки на державну охопив досить довгий період часу. У кожній з європейських держав існували свої особливості переходу до нової форми благодійності та її реалізації. Традиційно вважається, що початком реформ у соціальній коли політиці стали перетворення 1520-1530-х рр.: і

в плані адміністративних заходів, і в плані практичних кроків з централізації соціальної допомоги у містах.

«Класичним прикладом державного втручання в основи соціальної допомоги стали едикти імператора Священної Римської імперії Карла у (1519-1556) 1530 і 1531 рр. У них вже були чітко визначені основні принципи майбутньої соціальної реформи. Так згідно едикту Карла 1530 році місцеві муніципалітети повинні були ввести суворий контроль за своїми зливами і бродягами; деякі послаблення допускались лише у ставленні до хворих і немічних. Діти злидарів повинні були залучатися до роботи в торгівлі або на місцевому виробництві»[12].

У той же час декларувалося, що всі міста повинні забезпечувати продовольством і надавати притулок своїм біднякам, жебрацтво і злидарство за межами свого рідного міста заборонялось. Якщо в місті виявлялось більше бродяг, ніж, воно могло утримувати, останні могли бути направлені в іншу місцевість з рекомендованим листом. Місцева влада отримала контроль над монастирськими госпіталями за тим, щоб допомога в них розподілялась між істинно потребуючими. Таким чином, едикт заклав основи нової соціальної політики і наділив місцеву владу широкими повноваженнями у становленні до бідняків. Контроль над церковним госпіталями став кроком до їх поступової і послідовної секуляризації. Важливим елементом в оновленні соціальної допомоги стали також положення про те, що діти бідноти повинні знайти своє місце у суспільстві.

«Едикт 6 жовтня 1531 році здійснив ще важливіші кроки на шляху становлення державної підтримки потребуючих; перш за все було розкрито причини появи нового законодавства, найважливішою з яких стало те, що число злидарів перевищило всі допустимі межі. В едикті відзначалось, що ті хворі і немічні, які не можуть заробляти собі на прожиток, повинні отримати харчі і притулок в монастирських госпіталях. Едикт категорично забороняв просити милостиню на

вулицях, в парках, на площі, поблизу церкви. Порушення заборони каралось тюремним ув'язненням. У той же час милостиня на користь прокажених і ув'язнених дозволялась. Одночасно, згідно з едиктом відзначалась необхідність організації міських фондів для допомоги убогим злидарям. Фонди розміщувались у кожній церковній парафії, проте діяли за згодою місцевої влади. Здорові бідняки повинні були направлятись на роботу, їх діти посилались у школу або для роботи на місцевих підприємствах»[12, с.131].

Таким чином, едикт поєднував в собі два основних принципи: з однієї сторони, чітко виражена бажання регулювати і контролювати процес надання допомоги біднякам заради збереження суспільного порядку, з іншої продовження традиційної християнської благодійності, центрами якої були монастирські госпіталі.

Більш жорстокими виявились закони, спрямовані проти бродяг, прийняті французькою владою. Тут бродяжництво оголошувалося злочином, що вимагає репресивних заходів. Бродяги залучались до міських суспільних робіт. Разом з тим дуже невизначено обновлювались умови виявлення і розподіл соціальної допомоги.

«Французькі закони проти бродяг заборонили публічне жебрацтво і зобов'язали міста допомагати своїм біднякам. Закони осуджували не тільки жебрацтво в громадських місцях, але також і тих, хто подав милостиню. У 1532 році Паризький парламент прийняв рішення заарештувати злидарів, і, приковуючи ланцюгом попарно, відправляти на примусові роботи. У 1535 році Парламентом було затверджено серію заходів, що стосувались жебраків у столиці, зокрема, всі здорові злидарі, що жили тут не менше 2-х років, повинні були залучитися до суспільних робіт під загрозою смерті; всі здорові злидарі, що жили у столиці менше 2-х років під загрозою смерті повинні були покинути місто протягом трьох днів; ті жебраки, які прикидались хворими – підлягали публічному

пороттю і вигнанню з міста; ті міщани, які давали милостиню на вулицях або поблизу церкви, штрафувались»[12, с.137].

«Проте головну роль у проведенні реформ у Франції, як і на всьому континенті, відіграла не центральна влада, а місцеві муніципалітети. Організація допомоги біднякам практично повністю перейшла в руки місцевої влади. Так, у 1586 році Французький король писав, що не держава повинна брати на себе турботу про фонди для бідняків, ця справа залежить від благодійності «добрих міщан». Такий підхід розкрив ще один важливий принцип в організації місцевої соціальної допомоги – місцева влада почала проводити спеціальні податки на користь бідних. У той же час держава постійно вмішувалась в дії комунальної влади, і багато важливих рішень спирались на центральні настанови. Проте практично завжди ініціатива йшла від місцевої влади. Більше того, реорганізація госпіталів і надання допомоги біднякам починалась тоді, коли були погані урожаї або економічні спади»[10, с.116].

Своєрідна вирішувалась проблема викорінення жебрацтва і убогості в Англії, де закони, спрямовані проти злидарства. Стали передумовою кардинальної перебудови соціальної допомоги.

Умовно в Англії можна виділити три основних етапи становлення світської системи соціальної допомоги:

- 1) 1514-1568 рр., коли місцевою владою були ініційовані реформи;
- 2) 1569-1597 рр., коли центральне законодавство відіграло більш значну роль;
- 3) період після 1597 р., коли проблеми вирішувалась майже включно королівською владою.

Лише на останній стадії програма перебудови допомоги біднякам почала реалізовуватись успішно і ефективно. Уже в XVI столітті з'явилося багато законів, спрямованих на боротьбу з бродягами, а покарання було більш жорстоким, ніж на континенті. Паралельно

ставались завдання створення загальної системи контролю за бідністю і обмеження або заборони злидарства.

«Згідно едикту 1531 році Генріха VIII необхідно було провести перепис всіх бідняків і скласти списки потребуючих. В Англії підлягали порці не тільки ті, необґрунтовано просить, а й ті, хто дає. У 1535 році з'явився наступний едикт Генріха VIII, який зобов'язував місцеву владу підтримувати бідних і немічних та надавати роботу здоровим біднякам. Діти бідняків у віці від 5 до 14 років повинні були направлятись для навчання ремеслам. У кожному місті повинні були створюватись фонди для допомоги потребуючим. Милостиня не повинна була подаватись злидарям індивідуально, вона розподілялась централізовано спеціально призначеним чиновником»[12, 139].

В Англії, на відміну від континентальної Європейської помітний чіткий зв'язок між бідністю та ринком робочої сили. Зокрема, у 1563 році був виданий «Статут ремісників», який обумовлював найм робітників і встановлював, що всі бідняки у віці від 20 до 60 років повинні працювати.

Вирішальні зміни в оформленні нового законодавства були здійснені в Законах про бідняків Єлизавета I в 1597-1598 рр., згідно яких передбачалось створення реформаторії і виправних будинків, організація госпіталів, парафіяльної допомоги для старців і немічних, заборона жебрацтва і інших [60].

Існувала також практика висилання злидарів із держави. Так, у 1618-1619 рр., на Віргінські острови були відправлені 99 дітей у віці від 9 до 16 років. Відправлення злидарів здійснювалось на Бермудські острови і Барбадос. Дана практика переслідувала ще одну важливу мету, поступове заселення колоній Британської імперії, проте не виправдала себе. Покарання вигнанням не принесло очікуваного результату. В результаті злидар, якого перекидали з країни в країну, потрапляв на шибеницю.

«Головним методом боротьби із злидарство стали проекти створення системи робітничих будинків. Провідний із них – Брідвел був створений в Лондоні в другій половині XVI століття. Він являв собою добре обладнані майстерні, що прекрасно охоронялись і від і відзначались тюремною дисципліною. Проте безробіття було в Лондоні настільки великим, що цей будинок не міг забезпечити роботою всіх бродяг, які туди направлялись, окрім того слуги, ветерана війни і незіпсуті бідняки вимушені були працювати із закоренілими волоцюгами і владарями, що розмивало їх свідомості межі між добром і злом. Незабаром само слово «Брідвел» викликало ненависть в людей. В результаті ідея Брідвела в плані приручення бродяг до чесної праці себе не виправдала»[60, с.65].

Існували також ідеї створення виправних будинків та благодійних шкіл. Одним із реформаторів такого руху в Англії в другій половині XVI ст. став Ф.Уотсон. У другій половині XVI ст. виникло «Товариство поширювачів християнського знання», яке створило сітку таких шкіл, де дітей бідноти вчили не тільки християнській практиці і доктрині, але і «деяким іншим речам, корисним людям і їх становищу» (читанню, письму, іноді арифметиці, шиттю і т.д.).

Проте безкоштовні ніколи так і не стали навчальними закладами для найнижчих шарів населення. З самого початку їх заснування туди потягнулись досить забезпечені люди: діти ремісників, торговців, буржуа, які не попали в традиційні школи.

У 1601 році в Англії була оформлена нова соціальна політика. Закон 1601 році детально визначив принципи допомоги біднякам і методи фінансування системи соціальної допомоги шляхом збору спеціальних податків.

В результаті основу англійської системи допомоги було закладено поєднання трьох базових принципів: організована допомога біднякам, заходи із створення робочих місць і репресії проти бродяг.

У більшості європейських держав реформування системи соціальної допомоги йшло тим же шляхом, що у Франції та Англії.

«XVI ст. стало часом глобальних змін в сфері соціальної політики. Проте приватна благодійність, виражена в роздачі милостині, під впливом загальної християнської традиції ще не втратила своєї сили. Публічні акти благодійності залишались складовим елементом похоронів і релігійних свят. Поряд з новими поглядами на проблеми надання допомоги потребуючим існувала і традиційна концепція бідності. Лише у першій чверті XVII ст., коли відзначались особливо урожаї, економічний застій і масове збідніння трудящих, нова соціальна політика отримала остаточно перемогу»[60, с.69].

Результатом цього стало кардинальна зміна критеріїв визначення бідності. Тепер бродяги вважались небезпечними злочинцями. На перший план виходили трудові сім'ї, що збідніли через низьку зарплатню або через безробіття. Саме їм суспільство надавало тимчасову підтримку. На постійну допомогу могли розраховувати престарілі або невиліковно хворі, зареєстровані за місцем свого проживання.

Таким чином, нова соціальна політика у створенні до потребуючих шарів населення включала в себе два елементи: а) прагнення працевлаштувати «здорових» бідняків і бродяг, підкріплене репресіями; б) організація централізованої системи допомоги .

1.3. Концептуальні засади організації підтримки та допомоги бездомними

Наявні дискусії пов'язані з тим, що дехто переконаний, що платники податків не повинні платити за «канікули для бездомних». Проте ці витрати є значно меншими, ніж програми лікування для хворих бездомних.

Процес соціальної інтеграції громадян, чия складна життєва ситуація зумовлена відсутністю місця проживання, необхідно розглядати як проходження клієнтами певних рівнів. При цьому характер та зміст соціальної допомоги на кожному з рівнів визначається збільшенням ступеня самостійності клієнтів у вирішенні власних проблем, та зменшення обсягу державної допомоги, що дозволяє від стану повної безпомічності у забезпеченні власних потреб перейти до повноцінного самостійного функціонування. А саме:

«1 рівень – сприяння у забезпеченні фізичного виживання. Соціальні послуги: надання їжі, одяг, забезпечення санітарно-гігієнічних послуг, медичні послуги.

2 рівень – формування мотивації до відновлення соціального статусу, вихід з вуличного середовища. Соціальні послуги: надання екстреної допомоги, зняття стресу, кризового психофізичного стану, консультування, надання тимчасового притулку, допомога в отриманні документів.

3 рівень – соціальна адаптація до умов життя у суспільстві. Соціальні послуги: допомога в отриманні документів, допомога в отриманні державної соціальної допомоги, послуги в працевлаштуванні, формування соціальних навичок, навчання, сприяння працевлаштуванню.

4 рівень – програми підтримуючого проживання: передбачає надання підтримуючих соціальних послуг, попередження виселення (соціальний готель, соціальний гуртожиток).

5 рівень – самостійне проживання, коли особа сама повністю сплачує за своє житло та самостійно організовує своє життя, має стабільну роботу (соціальне житло)» [26, с.230].

З урахуванням досвіду західних країн, система послуг для бездомних передбачає кілька рівнів підтримки та допомоги:

- притулку для бездомних чи нічліжки. Лише частина клієнтів цих закладів мають потребу в послугах наступних рівнів;
- проекти проживання з наданням різноманітних послуг і підтримки;
- проекти з підтримки самостійного проживання, як передбачають підтримку в отриманні житла, що надається соціальними організаціями, покликаними займатися потребами відповідної групи клієнтів. Таким проектом може бути соціальний готель чи гуртожиток, де люди можуть проживати певний час доки не в змозі будуть винаймати власне житло;
- проекти самостійного проживання, учасники якого орендують житло самостійно й отримують підтримку від соціальних агенцій.

Умовою правильної збалансованості нормальних і маргінальних сил в суспільстві є наявність в ньому інституціональних структур, які призначені не стільки карати або милувати, скільки надавати допомогу та сприяти соціалізації та адаптації. При цьому однією з умов інтеграції представників бездомного маргінального світу у звичайне соціокультурне середовище є створення можливостей для прояву власної активності. Бездомні не тільки повинні забезпечуватися правами, але як і всі законослухняні громадяни, виконувати певні обов'язки по відношенню до оточуючих, суспільства в цілому. Вони не можуть і не повинні існувати виключно за рахунок нормальних членів суспільства – їх часу, податків. Функціонально це виражається у створенні інститутів, орієнтованих не на пасивне пристосування представників маргінальних груп (бездомних) до отримання цієї допомоги, а на активне освоєння та використання ними соціокультурних навичок, перш за все залучення до праці [45].

Щоб ефективно вирішувати проблеми громадян, які не мають місця проживання, в Україні доцільно орієнтуватися на системний і комплексний підхід та створити й розвивати відповідну інфраструктуру, яка відповідає розглянути вище 5 рівнями. Організація допомоги повинна орієнтуватися на поступовий перехід до більш незалежного проживання від надання притулку до самостійного проживання. Проте подібна інфраструктура в Україні відсутня, а ресурси для її створення обмежені.

Повністю перемогти бездомність неможливо, але знизити її до соціально терпимого, придатного рівня досить реально. З метою розв'язання проблеми бездомності необхідно забезпечити комплексний підхід, який би сполучав роботу в різних напрямках.

1. Виховання толерантності суспільство по відношенню до бездомних.
2. Запровадження системи обліку та реєстрації.
3. Впровадження мобільних форм соціальної роботи.
4. Впровадження системи допомоги та підтримки, розвиток соціальних послуг.
5. Впровадження програм профілактики *бездомності*, усунення її причини, що впливатиме на обмеження зростання числа бездомних.
6. Удосконалення підготовки кваліфікованих соціальних працівників, що спеціалізуються на роботі з бездомними, навичок спілкування та роботи з даною категорією.

Відсутність християнських, загальнолюдських цінностей ускладнює формування толерантного ставлення до цієї групи населення. Є поодинокі випадки прихильного ставлення до бездомних та прояв бажання їм допомогти. Як правило, це ті люди, які в своєму житті пережили складні ситуації. Але в переважній більшості, брудна і п'яна людина викликає огиду. Суспільна байдужість та неприйняття не

можуть не відбиватися на свідомості бездомних. Вони навіть в екстрених ситуаціях не звертаються за медичною допомогою.

З метою переорієнтації громадської думки необхідно проявити спрямовану соціальну політику. Формування гуманної та філантропічної суспільної думки та надання професійно осмисленої інформації про причини, що спонукають людину до відмови від нормального життя запобігатимуть звичайному накладанню на бездомних ярликів алкоголіки та жебраків. Важливу роль можуть зіграти засоби масової інформації, які сьогодні в основному розповсюджують і закріплюють стереотипи ставлення до бездомних, що живлять страхи та заборони. Це розвиває у бездомних комплекс неповноцінності, належності до ізгоїв. Одним із засобів впливу на громадську свідомість має стати соціальна реклама. Необхідні суспільні заходи та акції, що приваблюють увагу до проблеми бездомності та бідності, розповсюдження інформації, дискусії про шляхи розв'язання проблеми [52].

РОЗДІЛ 2

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ТА ДОПОМОГИ ТА БЕЗДОМНИМ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНА

2.1. Особливості надання соціальних послуг бездомним в європейських країнах

Проблеми бездомності властива для всіх суспільств, навіть з високим рівнем розвитку економіки. Різні держави напрацювали певний досвід щодо розв'язання цієї проблеми, який доцільно розглянути з метою визначення власної позиції.

«Досвід Німеччини: у повоєнні 50-60-ті в Німеччині близько двох третин житлового будівництва перепадало на соціальне житло. До цього процесу були широко залучені приватні забудовники. Вони могли отримувати кредити від уряду на споруджування соціального житла. Наприкінці 60-х урядові кредити було змінено на субсидії, що мали полегшити забудовникам сплату відсотків за кредитами, які вони тепер отримували на приватному ринку. Сьогодні ж сектор соціального житла в Німеччині стрімко зменшується, оскільки з плином часу закінчується термін дії угоди між урядом і забудовниками соціального житла, таким чином останні більше не несуть соціальних зобов'язань. Програми із будівництва нового соціального житла політичної підтримки у Німеччині не знаходять. У 2002 році було ухвалено закон, що визначив нові пріоритети житлової політики Німеччини, зокрема, соціальне житло вже не призначається для широких верств населення, а скоріше для таких званих «уразливих груп» (багатодітних сімей, одиноких батьків тощо). А житлові субсидії спрямовані на існуючий житловий фонд, а не на дороге спорудження нового житла. Тобто малозабезпеченим надають грошову допомогу, аби вони могли самостійно винаймати житло в приватному секторі»[10, с.112].

Сьогодні у Німеччині бути забезпеченим житлом не означає володіти ним. Більше половини населення країни орендує помешкання. А у великих містах, таких як Берліні та Гамбург, таких мешканців понад 80%.

Досвід Франції. «Від кінця Другої світової війни у Франції діяла величезна кількість житлових програм. У 50-ті роки держава масово будувала соціальне житло. У період з 1950-1959 рік обсяги житла на ринку збільшувалися у 4,5 рази. У 60-70 роки акцент державної політики змістився на реконструкцію існуючого житла. Як і в США, витрати на спорудження житла у цей період зменшувалися, а витрати на особисті житлові субсидії – збільшувалися. З 80-х років і донині головною темою дискусії із державної житлової політики є ефективність державного втручання у ринок житла. У Франції нерідко чітко розмежування між приватним та державним житлом відсутні через велику кількість приватних компаній, які під державним контролем постачають житло на ринок. Сьогодні близько 17% французьких сімей мешкає у соціальному житлі. А приватні компанії, що його споруджують, отримують право на усілякі податкові пільги. По завершенню будівництва вони віддають його в оренду малозабезпеченим громадянам за встановленими державою ставками»[58, с.78].

«Такі приватні компанії поділяють з місцевою владою повноваження із визначення осіб, яким буде надано право оселитися у соціальному житлі. У середньому, черга на отримання соціального житла у Франції складає 10 місяців. Розмір орендної плати за соціальне житло у Франції є значно нижчим за ринковий. До того ж близько половини мешканців соціального житла користуються ще й субсидіями на сплату і без того нижчої за ринкову орендної плати у соціальному житлі. Водночас із тим, що соціальне житло у Франції стало загальнодоступним, воно спричинило і низку проблем. Райони із соціальною забудовою (зазвичай це околиці великих міст) фактично

стали осередком негараздів, притаманних бідності. Високий рівень безробіття та злочинності значно сконцентровані у таких районах, оскільки населення не зацікавлене переїздити до іншої місцевості із кращими можливостями працевлаштування через дешевизну житла»[28, с.79].

Отже, проблема соціального житла для «соціально незахищених» громадян веде до концентрації напруження в окремих районах і часто викликає невдоволення з боку середнього класу.

Зростання бездомності у Канаді пояснюється відсутністю повністю фінансової федеральної програми забезпечення житлом. Федеральний уряд у 1993 році скасував програму забезпечення житлом літніх людей. Влада більшості міст зменшила фінансування програм надання житла людям, які мають низький дохід. Недостатньо притулків як для одинаків, так і для сімей з дітьми. Нескінченно довгі черги очікування житла. Економічний підйом у місті Калгарі зумовив появу значний трудових міграційних потоків, при цьому збільшення кількості жителів міста відбулося швидше, ніж будівництво нових будинків, тому орендна плата значно підвищилася, а наявність житла зменшилася. Черга в очікуванні житла, що субсидується, у Калгарі становить близько семи років. Значні проблеми становить небезпека обмороження під час зими. Одним із результатів збільшення кількості бездомних є зростання інфекційних захворювань, включаючи спалах потенційно смертельного захворювання – туберкульоз. Перенаселеність у притулках призвела до спалаху норовірусу. Існує думка, що набагато дешевше забезпечити людей житлом, ніж забезпечувати тимчасові притулки або допомагати тим, хто ночує на вулицях.

В Королівстві Данії бродяги та наркомани мають можливість жити в спеціальних містечка. Кожному з них надається окремий котедж, безкоштовне харчування, певні гроші на особисті потреби. Вони можуть навчатися, можуть працювати, а можуть не робити нічого. Просто жити,

не скоювати злочинів, лікуватися і не заражати своїми хворобами інших людей.

У Польщі значну увагу в політиці держави приділяється роботі з групами ризику. В одній Варшаві є близько 100 груп взаємодопомоги анонімних алкоголіків, багато осередків, клубів абстинентів, які фінансуються державою. Там акцизний збір з алкоголю йде в місцевий клуб абстиненту, або на фінансування терапії залежних [60].

FEANTSA - *Європейська федерація національних організацій*, що працюють з безпритульними, яку було засновано у 1989 році як європейську неурядову організацію. Близько 100 організацій-членів FEANTSA походять із 30 європейських країн, включаючи усі 25 держав-членів Європейського союзу. Це неурядові організації, які надають послуги безпритульним людям, включаючи забезпечення житлом та соціальну підтримку. Це єдина європейська мережа, яка зосереджується виключно на питаннях безпритульності на рівні Європи. Вона отримує фінансову допомогу від Європейської комісії.

CUHP (Побудова розуміння безпритульного населення) – це дослідницька мережа, яку заснувала Європейська комісія. Вона складається із дослідницьких груп із 7 європейських країн, які обговорюють різні аспекти дослідження безпритульності. Зустрічі проводяться на 5 семінарах та кінцевій конференції. Їх робота охоплює такі питання, як: опис конкуруючих визначень безпритульності, їх порівняння і пошуки узгодженого комплексу визначень; опис використання різних методик і визначення їх конкретного застосування; опис національного законодавства та політики у сфері безпритульності; розгляд порядку денного досліджень неурядових організацій у кожній країні; обговорення етичних моментів, що стосується досліджень про безпритульних; опис теорій, що лежать в основі досліджень.

Мережа також створює Загальноєвропейську бібліографію досліджень у сфері безпритульності, включаючи посилання на основі

досліджень, здійснення за межами Європи. Європейська мережа знань про міста (EUKN) ділиться досвідом та знаннями про вирішення питань міст. П'ятнадцять країн-членів ЄС, EUROCITIES, програма URBACT і Європейська комісія беруть участь у цій європейській ініціативі.

EUKN полегшує обмін знаннями та досвідом у питаннях міст, необхідність у яких викликана потребою. EUKN має на меті підтримувати тих, хто створює політику, і практиків по всій Європі у розробці ефективної політики розвитку міст, а також сприяти життєспроможності європейських міст. У проєкті EUKN беруть участь 15 країн-членів ЄС, EUROCITIES, програма URBACT та Європейська комісія [60].

Основний компонент EUKN – це оперативна база даних, Європейська міська електронна бібліотека. Для заповнення цієї електронної бібліотеки кожна із 15 країн-членів створила Національний осередок. Національний осередок несе відповідальність за збір відповідних знань на державному рівні і надання доступу до них EUKN. EUROCITIES, мережа основних європейських міст, різні керівництва Європейської комісії та асоційовані з ними мережі дослідників і практиків також надають EUKN дані. Таким чином EUKN пов'язує наявні місцеві, регіональні, державні та Європейські мережі, що займаються питаннями політики міст.

Електронна бібліотека EUKN на даний час надає знання про такі шість аспектів політики розвитку міст: соціальне включення та інтеграцію; житлове господарство; транспорт та інфраструктуру; міське середовище; економіку, знання та зайнятість; безпеку і запобігання злочинам.

EUROCITIES – це мережа основних європейських міст. Її було засновано у 1986 році, і ця мережа об'єднує органи правління понад 130 великих міст у більш, ніж 30 європейських держав. EUROCITIES забезпечують платформу для своїх міст-членів у тому, щоб вони могли

поділитися знаннями та ідеями, обмінятися досвідом, проаналізувати спільні проблеми і розробити інноваційні рішення, за допомогою численних Форумів, Робочих груп, Проектів, інших видів діяльності та подій. EUROCITIES дає європейським містам голос шляхом залучення їх до діалогу з європейськими установами щодо усіх аспектів європейського законодавства, політики і програм, які мають вплив на міста та їхніх громадян. Ця мережа веде активну діяльність у низці аспектів політики, включаючи: політику економічного розвитку та єдності, надання громадських послуг, навколишнє середовище, транспорт і мобільність, зайнятість і соціальні сфери, освіту, суспільства Суспільство інформації та знань, управління та міжнародну співпрацю

2.2. Організація соціальної роботи з бездомними громадянами в Нідерландах

Досить схожі підходи використовується місцевими органами влади і в такій європейській країні, як Нідерланди. В цій країні на 1000 населення приходиться один бездомний (найнижчий показник в Європі), 120 різноманітних організацій надають понад 250 видів послуг бездомним людям. Тут останнім часом широко використовують програми підтримки проживання (support one housing). Підтримка проживання – це діяльність, що має на меті сприяння переходу до (більш) незалежного проживання, де підтримка базується на потребах клієнтів, і обмежується кількома годинами на тиждень.

У минулому турбота про безпритульних мала на меті боротьбу з цим явищем законодавчим шляхом, за допомогою покарання, заслання та нав'язування примусових робіт. Жебрацтво і бродяжництво в минулому вважалися явищами, які порушують соціальний порядок. До початку XVIII століття безпритульними і бездомними практично ніхто не опікувався, однак з того часу співчуття з боку суспільства посилилося

і створено чимало притулків, надійних прихистків та «домівок». Допомога була головно зорієнтована на роботу, яка стала обов'язковою.

Загальна кількість бездомних у Нідерландах складає від 30000 до 50000 осіб на рік, згідно з даними Європейської федерації національних організацій, що працюють з бездомними (ФЕАНТСА) [51].

У 2006 році голландський уряд спільно з місцевими органами та організаціями запроваджують інформаційно-пропагандистських програми з метою вироблення комплексного підходу до проблеми. До розробки та здійснення політики щодо бездомних в регіонах було залучено 43 місцевих органів влади. Прикладом для наслідування 4 основних Голанських міста – Амстердама, Гааги, Роттердама і Утрехта – де запроваджена стратегія влаштування бездомних людей була пов'язана з соціальною активізацією та участю. На додаток до консультування, заходи включають програми освіти та підготовки, волонтерської роботи, повсякденної роботи, і, якщо можливо, оплачуваної роботи. Важливе значення має створення єдиного банку даних в Центральному Департаменті охорони здоров'я. Кожна людина має свій власний план дій і власний файл, у якому викладений план допомоги. Отже, система допомоги постійно знаходиться під контролем громадськості. При цьому бездомні не можуть перейти до іншого постачальника послуг, подорожуючи по країні.

Збір реєстраційних даних клієнтів. Різні організації, які пропонують тимчасове житло та всіляку іншу допомогу бездомним, збирають певну інформацію про своїх клієнтів. Використовуються різноманітні системи реєстрації. Вони коливаються від дуже простих до відносно прогресивних. Найдоступніші можливості, такі як центри «заходьте», що їх спонсорує церква, денні центри та притулки обмежуються записом імен клієнтів у список вручну. Вони рідко перевіряються, і чимало клієнтів використовують вигадані імена. Така форма реєстрації призначена виключно для того, щоб визначити, хто

знаходиться у цьому приміщенні у конкретний день. Такі списки можна також використовувати для підрахунку загальної кількості клієнтів, що скористалися послугами притулку за місяць чи за день, цю інформацію можна згодом опублікувати річному звіті.

У закладах, де надається житло безпритульним людям, зазвичай використовується більш сучасна комп'ютерна система реєстрації, у якій, окрім імені, можуть записуватися також інші дані: стать, вік, країна походження, особливі потреби, тощо. На сьогоднішній день використовуються дві реєстраційні системи. Першу використовують усі голландські притулки, якими керує Армія спасіння – організація, що несе відповідальність за велику кількість притулків по території всієї країни. Другу використовують інші заклади, які надають житло безпритульним. Уряд доручив Інституту опіки та соціального забезпечення Нідерландів (NIZW) та головній організації у цьому секторі (Federatie Orvang; Федерації притулків) зібрати інформацію з обох реєстраційних систем для того, щоб сформувати статистику по всій державі та визначити тенденції [49].

Існують такі можливості втручання:

- Запобігання виселенням шляхом співпраці з житловими кооперативами, соціальними службами та приватизованими комунальними компаніями, що займаються постачанням електрики, газу та води;
- Створення пунктів надання сигнальних консультації та контактних пунктів з питань незручностей та опіки;
- Надання боргової та бюджетної допомоги;
- Надання після догляду для колишніх клієнтів закладів на зразок закладів для молоді чи закладів психіатричного лікування;
- Надання притулку та допомоги колишнім в'язням, які виходять з в'язниці без перспективи стабільного житла;
- Запобігання соціальній ізоляції;

- Створення мінімальних, доступних форм житла, які можна собі дозволити, на дні ринку житла, зокрема, однокімнатного житла, фургонів чи житлових контейнерів.

Підтримка проживання надається двома способами:

Проекти з підтримки самостійного проживання (supported living projects). Ці проекти мають за мету саме підтримку проживання. Клієнти, що беруть участь у цих проектах, наймають будинок чи кімнату в організації, що надає соціальну допомогу, яка також забезпечує задоволення їх потреб. Люди, що залучені до цих програм, мають досвід відносин з інституційними закладами.

Проекти з не постійним наглядом (ambulatory coaching projects), це проекти, основна функція яких також підтримка проживання, але на відміну від проектів з підтримки самостійного проживання, клієнти самі наймають житло в житлових асоціаціях і отримують підтримку від закладів, що надають соціальну допомогу. Цільова група цих проектів – люди, які мають проблеми з досягненням незалежності й зазнають ризику виселення та у найгіршому випадку можуть стати бездомними.

Серед числа проблем, з якими доводиться зустрічатися під час організації роботи з бездомними людьми – небажання частки бездомних звертатися за допомогою [45].

В Нідерландах діє ФЕАНТСА – парасолькова організація, яка об'єднує неурядові організації в усіх країнах Європейського Союзу, які працюють з бездомними. Цілі та успіху Нідерландів є прикладом для всіх європейських країн. Головна стратегія, що дозволила досягти такого успіху – спільне фінансування програм національним урядом за активної участі місцевої влади. При цьому міста повинні довести, що вони заслуговують на національну підтримку.

Політика боротьби з бездомністю складається із трьох елементів – запобігання, проживання та підтримки. Політика запобігання передбачає розуміння і причини безпритульності, і шляхів, які ведуть до

неї. Положення про проживання включає такі елементи, як проживання у надзвичайних ситуаціях чи тимчасове проживання, перехідне помешкання, а також постійне житло (за чи без чиєїсь підтримки). Політика боротьби з безпритульністю все більше і більше визнає потребу у підтримці, а також забезпечення житлом, і такої підтримки потребують люди, які є, були чи можуть стати безпритульними. Таке розуміння основ політики вказує на потребу розуміння процесу безпритульності і позбавлена позбавлення житла, а також самих безпритульних [37].

У центрі уваги є лікування, яким керує сам клієнт, котре створюється шляхом накреслення плану для кожного клієнта у цільовій групі, у якому записуються особисті цілі у таких сферах, як проживання, догляд, дохід і проведення дня. Цей план зобов'язує як людину, так і залучену до цього установу до дій.

Кожне місто створює міський компас (документ), у якому зафіксовуються вказівки, спільні для міста, офісу, що займається опікою, житлової корпорації та провайдера опіки. Саме місто гарантує ефективне сигналізування і призначення опіки і лікування, належний рівень надання опіки, колективні медичні страхування та достатню допомогу у вирішенні проблем з боргами; житлові кооперативи відповідають за достатні забезпечення житлом; офіс, що займається опікою, гарантує наявність догляду відповідно до кількості та специфікації, які було узгоджено з містом, і така можливість є завдяки уряду держави. До мінімуму зводяться виселення або ж людям знаходяться альтернативне житло, є також хороший зв'язок з подальшою опікою, мінімалізується притік із в'язниці.

Якомога більша частина цільової групи повинна жити самостійно і незалежно. Іноді вони можуть потребувати підтримки. Для полегшення цього моменту слід розвивати нові підходящі форми житла на ринку. Для частини цільової групи це означає, що їм доведеться переїхати до

оздоровлюючого закладу, можливо, закритого, оскільки існування на вулиці їм не підходить. У чотирьох головних містах Нідерландів передбачається створення таких постійних закладів.

У Нідерландах існують різні форми соціальної опіки і способ, у який клієнтів спрямовують до і через такі заклади у Нідерландах, які сформовані як так званий «ланцюг опіки» [33].

Громадський притулок. Основне завдання громадських притулків – запропонувати тимчасовий прихисток у поєднанні з опікою та допомогою та/чи вихід з кризи. Є цілодобові притулки (що працюють 24 години на добу), і часткові притулки для бездомних і безпритульних. До закладів типу цілодобових притулків належить домівки і соціальні притулки. Їх було створено у 1990-х у відповідь на зростання кількості бродячих людей із психічними проблемами. Соціальні притулки дають житло, опіку і допомогу, призначені для безпритульних людей в основному з психічними проблемами. Акцент ставиться на надання (довгострокового) житла, але з допомогою. До часткових притулків належить нічні притулки (або притулки для перехожих). Вони вирішують лише проблему відсутності даху і дають можливість переночувати кілька ночей. Ще один частковий тип притулку – це денний притулок (або сервісний центр). Метою цієї низькопорогової форми притулку є надання базової допомоги з метою запобігання подальшому занепаду бродяг. Окрім того, громадські притулки сприяють реалізації «ланцюга опіки», оскільки вони запрошують клієнтів, надають притулок і активізують. «Ланцюг опіки» для бездомних передбачає, що муніципалітет і центр опіки узгоджують свої плани зі своїми партнерами з метою встановлення збалансованої мережі безпеки та помітного зменшення незручностей. Муніципалітети мають місцеві мережі опіки, у яких соціальні працівники зустрічаються між собою і ведуть обговорення, звітують і вирішують серйозні проблемні ситуації. У регіонах існують групи громадських центрів духовного

здоров'я чи групи мережі безпеки, які отримують звіти про багато проблемні випадки. Це, зокрема, стосується групи так званих людей, які постійно уникають опіки. У процесі управління «ланцюгом опіки» слід звернути увагу на такі моменти: сигналізування, звітування, супровід, допомога, контроль, реєстрація та оцінка.

В рамках організації Армії спасіння існує розподіл на дві функції: соціальних працівників та помічників соціальних працівників. Відмінність між ними пов'язана з освітою та положеннями загальної трудової угоди для сектору соціальних служб (угоди між профспілками та організаціями роботодавців). Помічники зосереджуються на забезпеченні основних потреб, їхня робота полягає у приготуванні їжі, прийомі та забезпеченні основних потреб загалом. Соціальні працівники розглядають проблеми конкретної людини і розробляють план надання допомоги, визначають чіткі навчальні цілі і кінцеву мету (результати). Обома цими групами керує місцевий менеджер, який несе за це безпосередню відповідальність [45].

Працівникам, які безпосередньо контактують з цільовою групою бездомних та безпритульних, роблять щеплення від деяких заразних хвороб, зокрема гепатиту В. Навчання працівників в плані запобігання та регулювання агресії гарантує безпеку у цьому питанні. Чіткі правила та застосування цих правил з боку працівників зменшують кількість інцидентів майже впововину. Перевага надається місця з хорошим обзором та невеликою кількістю закутків. Чимало заходів безпеки, зокрема детектори і товсте скло, у багатьох випадках жодного позитиву не дають. Відвідувачів реєструють. Якщо існує допомога для клієнтів, то існує й «система відстеження клієнтів». У цій системі описуються усі контакти так кроки. Ця система в обов'язковому порядку реєструє від 7 до 15 сфер життя.

Щороку проводяться тренінги з питань реабілітації. Ставлення до роботи описано дуже чітко і оцінюється щороку, перевіряється і

реєструється працівниками у співбесіді, яка проводиться з метою оцінки. Усі дії та процедури описують цифровим методом у якісно оформленому довіднику. Отже, усі працівники можуть точно переглянути свою позицію щодо того, як вони повинні поводитися у різних ситуаціях. Вони також можуть надсилати пропозиції покращення у цифровій формі менеджеру з питань якості.

Віднедавна адміністрація вимагає від приватних установ сертифікатів якості, необхідних для отримання дозволу на надання допомоги [42].

Проекти роботи для безпритульних. Дослідженнями доведено важливість виконання роботи в рамках активізації безпритульних. Починаючи з середини 90-х і дотепер з'явилося чимало нових, великих і різноманітних проектів роботи та активізації для безпритульних і наркозалежних. Ці види діяльності можна вважати чимось на зразок добровільної роботи (денної) і фінансової роботи (реінтеграції).

Проекти роботи відрізняються від програм денної зайнятості, які пропонують, для прикладу, заклади опіки, тим, що у них сильний акцент ставиться на роботу. Вони також відрізняються від звичайних траєкторій реінтеграції, коли завдання полягає у тому, щоб дати змогу людині знову виконувати оплачувану роботу на короткий період часу (наприклад, шість місяців). Оскільки безпритульні та залежні люди в такому стані навряд чи можуть працювати, то їм ці траєкторії не підходять.

Зміст проектів роботи та активізації для безпритульних і залежних полягає, для прикладу, у прибиранні місць громадського користування, виготовленні меблів, продажу газет безпритульних та виконанні дрібних робіт для «агентств» тимчасової зайнятості [52].

Майже всі перші проекти розпочиналися за межами чи десь на периферії організацій третього сектору. Вони почали своє існування як незалежні, невеликі підприємства, які заснували ідеалістичні

відлюдники, шляхом самоорганізації чи випадкових об'єднань (співпраця між колишнім наркоманом та полісмена, чи між церквою та закладом соціального лікування). Тепер сюди належать приватні підприємства чи підприємства, якими керують споживачі, а також місцеві особи, які надають опіку, лікування, а також тренувальні установи для безпритульних та залежних людей. За останні роки муніципалітети також виступали з ініціативою створення та співфінансування проектів у тісній співпраці з організаціями третього сектору, які, як планувалося, мали потім керувати ними. Однак висхідний підхід до активізації та реінтеграції все ще залишається відмінною характеристикою цієї сфери, а також частим переходом кордонів між сферою політики чи соціальними секторами.

Політика, яку зазвичай застосовували до безпритульних та залежних безпритульних, обмежувалася опікою та захистом, з одного боку, і покаранням та затриманням, з іншого боку. Жодної структурної уваги роботі та активізації не приділялося, цього не робили ані уряди, ані керівники лікувальних установ чи установ, які займалися лікуванням та опікою над наркоманами. Якщо таке взагалі ставалося, інтеграція в плані роботи залучалася лише тоді, коли індивідуальне життя у всіх інших сферах знову налагоджувалося, а це означало, що це ставалося лише для дуже малої групи. Для решти ж залишалися наявні програми денної роботи, які пропонували притулки та центри опіки, які були замкнутими і навряд чи робота в них була хоча у де чому складною. За таких умов з'явилися нові проекти роботи та активізації [44].

Три типи професійної реабілітації. Проекти поденної заробітної плати зазнали змін з метою пристосування до непередбачуваної природи вуличного життя. Припущення, яке лежало в основі таких змін, полягало в тому, що учасники співпрацюватимуть, якщо відчуватимуть себе в стані працювати. Натомість учасники отримували безпосередньо оплату «готівка на місті». Вони мали чіткі і прості завдання. Часто учасники –

це члени групи, яких важче дістати, зокрема на вулиці. Через відносно високу оплату ці проекти особливо подобаються наркоманом.

Найважливіший момент – це нова стильна щоденна робота – вибір для учасників виконувати роботу, яка їм подобається і відповідає їхнім можливостям. Робоча атмосфера повинна бути приємною, оскільки і сприйняття безпеки, і взаємні контакти, і підтримка – усе це надзвичайно важливо. Ці проекти часто інтригуються у численні процеси підтримки у сфері проживання та опіки. Часто учасники – це люди з більш-менш постійною адресою, які отримують вигоду від ведення певної структури у своє життя [39].

Траєкторії, зорієнтовані на працю (схеми реінтеграції кравців), для колишніх безпритульних та наркозалежних людей мали на меті надати учасникам перспективу отримання «реальної» роботи. Все ж їхній метод роботи суттєво відрізняється від багатьох звичних траєкторій робочої інтеграції. Що стосується цілей, то для більшості учасників піднесення на вищий рівень участі уже «сприймається» як хороша мета. Найважливіша мета з погляду контролю – це привити навички, пов'язані з роботою. Приємна атмосфера на роботі – це серйозний стимул для учасників. Особистість менеджера чи керівника на роботі є вирішальною у процесі навчання: він є вчителем, мотиватором та наглядачем – і все це в одній людині. Учасники – це люди, які спроможні навести робочу дисципліну і які можуть побачити сьогоднішні зусилля у світлі «кращого завтрашнього життя».

Завдяки цим проектом активізуються ті, хто уникає допомоги; робота для безпритульних та залежних людей є дуже важливою, як на особистому рівні, так і на рівні групи. Участь у роботі та мотивація підтримують цих людей у відновленні самоповаги та відкритті чи повторному виявленні своїх здібностей. Учасники починають бачити перспективу для того, щоб повернути своє життя у правильне русло. При цьому, важливим «елементом» проектів є забезпечення

ідентифікацією: групи людей з негативним власним іміджем, які є об'єктом управління та здебільш пасивними споживачами послуг, знову отримують прагнення жити, відчуваючи, що вони належать до якоїсь групи. У цьому деяку роль відіграє природа проектів активізації роботи: вони включають значний ступінь самоорганізації і покладають відповідальність за успіх проектів на плечі цільової групи, у поєднанні із самовідданим керівництвом. Суспільство також отримує вигоду від відновлення самоповаги учасників та нової перспективи: фінансові провайдери та офіційні посадові особи (ті, хто визначає політику у відділах роботи та доходів, а також опіки, поліцаї та представники сусідніх спільнот) спостерігають позитивний вплив на життя сусідніх спільнот і районів (менше людей вештається вулицями, менше стається дрібних крадіжок на певних територіях) [55].

При впровадженні проектів роботи і мотивації важливо, щоб: робочі місця були справжніми, а не імітованими; відповідали здібностям людей, забезпечували особисті довгострокові контакти між учасником і керівником, забезпечували рівновагу між правильним захистом, стабільністю та стимулами для кожної групи та індивіда. Проекти повинні посилювати соціальну мережу людей раціональним способом (тобто шляхом поглиблення контактів між учасниками, контактів між роботодавцями та інтенсивним і самовідданим консультування); у співпраці з іншими ці проекти повинні покращувати ситуацію з помешканнями їхніх учасників. Проекти повинні прояснювати результати та вплив на усіх рівнях (тобто відчувати користь на індивідуальному рівні, результати та вплив на рівні групи, а також вплив на рівні людей в оточенні, для прикладу, в плані агресії та безпеки).

Заклади для бездомних у Гаазі. Громадські притулки в Гаазі – це тимчасові притулки для безпритульних та максимальний період шести місяців. Громадські притулки призначені для всієї цільової групи, не виключаючи жодних осіб навіть через дивну поведінку. Ресурси та

зусилля з боку муніципалітету Гааги, які використовуються на користь цільової групи, спрямовані на:

- покращення стану здоров'я та психічного і фізичного добробуту – це посилює зацікавлення оточенням і генерує бажання належати до нього і брати участь у всіх видах діяльності;
- активізацію повсякденної роботи – корисна активність, яка передбачає участь у діяльності, що сприймається як корисна, посилює самоповагу та стимулює ще активнішу участь у суспільстві;
- соціальне оточення – веде до людського існування в межах заданих суспільних структур та соціальних мереж, результатом чого стає зменшення особистих страждань і створення меншої кількості незручностей для суспільства.

Окрім притулків з низьким порогом у Гаазі існують також (наполовину) постійні помешкання, де люди можуть залишатися до тих пір, доки вони не будуть здатні функціонувати та жити самостійніш [46].

Для координування прийому, потоку і відходу у цілодобових притулках і спонсорованих проектах надання житла було створено Громадські притулок з центральним доступом (Centrale Toegang Maatschappelijke Opvang/Centraal Coördinatiepunt СТМО/ССР). З 1 березня 2005 році СТМО/ССР став структурною частиною відділу Організації охорони здоров'я Муніципального відділу охорони здоров'я (GGD), він складає найважливішу ланку у ланцюгу організації охорони психічного здоров'я громадськості (OGGZ). СТМО/ССР опікується бездомними та безпритульними людьми віком 18 років і старшими з Гааги та її околиць, які мають право на проживання і просять про допомогу у сфері проживання, а також інших сферах життя. Підлітки віком до 18 років отримують допомогу від Офісу опіки над молоддю. СТМО/ССР займається питаннями прийому, контролю, призначення опіки, реєстрації та нагляду за установами громадських притулків, які фінансує муніципалітет. Згідно з його планом дій СТМО/ССР переросте

у Пункт центральної координації для всіх муніципальних установ громадських притулків – які функціонують відповідно до Закону про виняткові медичні витрати та Організації охорони психічного здоров'я громадськості (OGGZ). Відділи роботи з клієнтами СТМО/ССР та муніципального Відділу соціальних прав та зайнятості буде об'єднано в один відділ роботи з клієнтами Пункту центральної координації у Відділі соціальних прав та зайнятості [30].

СТМО/ССР виконує такі функції:

1. Доступ до громадського притулку. Інформація про, консультивання та прийом відділом роботи з клієнтами пункту одноразового використання, з оглядом даних про клієнта та консультивання з приводу розміщення. Реєстрації та обробка даних.

2. Ведення та обробка реєстраційних даних про клієнта, пов'язаних з опікою та процедурою, а також реєстрація прийому, потоку і виходу клієнтів в рамках ланцюга опіки. СТМО/ССР генерує інформацію, пов'язану з клієнтом, його рівнем освіти та наявністю місць у громадському притулку, прийомом, потоком та виходом клієнтів, інтегрованістю та співпрацею у цій межі.

3. Визначення і призначення належної опіки. Встановлення належної опіки чи поєднанні опіки для клієнта. СТМО/ССР визначає опіку на основі звіту про прийом та плану опіки, який подають організації громадському притулку про конкретного клієнта.

4. Доступ до ланцюга опіки. (Координація) впровадження та визначання доступу до можливостей у ланцюгу опіки.

СТМО/ССР зосереджується на стадіях подання заявок, прийому, і реєструє цю інформацію у системі контролю за клієнтом та відстеження. Громадський притулок веде власну (електронну) базу даних клієнтів інформацією, яка впливає зі стадій аналізу, планування, реалізації та оцінки. Відповідно, СТМО/ССР реєструє зміни, що стаються на стадії виходу, у своїй власній системі контролю за клієнтом та відстеження.

Більше того, GGD слугує центральним доступом до інформації та консультування щодо позиції надання допомоги у Гаазі бездомним та безпритульним людям.

Метод роботи СТМО/ССР базується на п'яти основних функціях.

1. Інформація та порада. Завдяки інформаційному столу для бездомних та безпритульних люди можуть отримати інформацію про: пропозиції громадських притулків і так звані пов'язані з цим можливості (заклади, які пропонують допомогу в інших сферах, окрім проживання); основну процедуру подання заявок СТМО/ССР; чергу; дані про зайнятість; пільги для бездомних; програми денної зайнятості; медичну чи стоматологічну допомогу;

2. Подання заявок та огляд. Клієнти, які шукають допомоги на середній термін, реєструється за допомогою звичайної процедури. Реєстрація відбувається у притулку відповідно до стандартної форми подання заявки. Для клієнтів, які шукають допомоги чи притулку на короткий термін (кризові ситуації), можлива негайна реєстрація. Якщо у даному притулку немає вільних місць, то клієнтів посилають у короткострокові притулки Фондації Kessler. Тут вони можуть перебувати за 2 євро в ніч. Огляд – це перший аналіз потреби у допомозі на основі інформації, яка подається у заявці. Стала група, яка складається із працівників чотирьох організацій, що займаються громадськими притулками, координатор GGD та соціопсихіатрична медсестра від Парнасії що тижня розглядають нові заявки.

3. Призначення опіки. У процесі призначення опіки рекомендується пов'язувати клієнтів із громадським притулком. На основі рішення, що базується на огляді, одразу вирішується, яка допомога потрібна клієнту. Клієнта запрошують до закладу, в якому йому надаватиметься опіка на громадських засадах, в межах десяти робочих днів з метою ознайомлення.

4. Контроль за клієнтами, відслідження та огляд речей. При цьому береться до уваги потік клієнтів в межах громадського притулку віддзеркалюється і періодично оцінюється пропоновані пакети допомоги.

5. Інформація, необхідна для політики. СТМО/ССР реєструє дані про всіх клієнтів, що подають заявки до системи контролю за клієнтами та відстеження.

За клієнтом слідкують за допомогою системи стеження у громадському притулку до моменту його відходу з притулків.

Загальна місткість громадських притулків і центрів у Гаазі (цілодобових притулків та фінансових центрів, у яких можна знайти спосіб собі підходяще житло), за даними на 31 грудня 2005 року — 396 місяць (див. додаток А).

Притулки для бездомних в Утрехті.

Центри опіки та гуртожитки. На початку 2000 року в Утрехті було близько тисячі бездомних людей. До вересня 2001 року надзвичайно велика кількість бездомних і безпритульних наркоманів залишалися у «Тунелі» (вулична служба біля шопінгового району Ноог Catharijne).

Там вони купували собі наркотики, зустрічалися з друзями, там вони і спали. «Тунель» — в Утрехті це було поняття, яке для всіх позначало нелюдську ситуацію, яку неможливо витримати. Щоб уникнути цього явища муніципалітет розробив План посилення денних притулків для наркоманів.

У 2001 році в треті було створено три заклади для вживання наркотиків («кімнати для тих, хто вживає наркотики»); у ці місця мали доступ лише наркомани з посвідкукою. Таким чином вони отримали змогу приймати наркотики уже не на вулиці. Тим часом, місця для вживання наркотиків трансформували у два центри опіки, які відкриті цілодобово. Ці центри опіки спрямовані на покращення умов

проживання цільової групи та зменшення незручностей, які ця група завдає району міста [57].

У центрах опіки консультації надають кваліфіковані медсестри та лікарі, які займаються питаннями наркозалежності. Чимало досягнуто у сфері допомоги (соціальна робота), харчування (кава, чай, суп, хліб – і тепла їжа) та догляду (душі, обмін одягу). Центри опіки співпрацюють із працівниками, що працюють на місцях (амбулаторна допомога), центром денної діяльності (офіс попередньої оплати), тим, хто приписує метадон, постачальниками героїну під медичним наглядом, спеціальною робочою групою поліції для Noog Catharijne, міською сторожею та проектами випробувальних термінів та надання допомоги на основі силових методів для тих, для кого не спрацьовує добровільна допомога.

Окрім того, розпочалося спорудження цілодобових притулків, так званих гуртожитків. Ці гуртожитки планувалися для членів цільової групи, у якої є проблеми в декількох сферах життя. Ті, хто вживає сильні наркотики і живе на вулиці, зазвичай мають серйозні психічні, фізичні соціальні проблеми та проблеми з судом. Вони часто проходять довгий шлях реабілітації, і тому їхня довіра до опікунських служб є дуже низькою. Зазвичай це, за словами соціальних працівників, так звані «злісні противники опіки». Гуртожитки мають дві важливі характеристики: існує постійна допомога у проживанні і дозволяється вживання наркотиків у будинку, де вони мешкають [45].

Особи, які гарантують опіку, там муніципалітети несуть відповідальність за фінансування опіки і притулків для цільової групи. Адміністратор гуртожитку пропонує допомогу, яка надається штатними спеціалістами, це спрямоване на забезпечення клієнтами належної опіки. Таким чином він/вона уникає силових методів, однак це «спокушає» клієнта скористатися запропонованою допомогою. Він/вона намагається запропонувати низький поріг і підходяще поєднання: житла, структури, допомоги та замаскованого лікування.

Хороша співпраця з іншими службами опіки є необхідною для прийому та потоку клієнтів. Зацікавлені партнери повинні перш за все виробити спільний всеохоплюючий підхід до опіки над бездомними та безпритульними. Характер ланцюга опіки полягає в наступному: взаємній гармонізації, співпраці та послідовності.

Результати, отримані від гуртожитків, позитивні. В міру того, як клієнти отримують більше відпочинку після появи у них, вони починають оцінювати це і виявляють, що це краще, ніж жити на вулиці, вони стають більш відкритими для допомоги. Все починається з того, що вони сплять не на вулиці і звикають до цього. Якщо є більше безпеки і довіри, то наркомани починають менше вживати наркотики. Важливими є три ключові слова: відпочинок, постійність та гієна. Отож, людина може почати виправляти власну мову і ритм дня. День знову отримує початок і кінець, він починається із докладанням зусиль, а закінчується розслабленням [46].

На наступному етапі особа, що контролює процес надання опіки, розглядає разом із клієнтом можливості, як йому чи їй знову стати на путь істинний. Їх потрібно «спускати» на отримання опіки. У кожного клієнта є власний інструктор. Опіка надається на п'яти відтинках: вміння виживати і жити, фінансування, соціальні стосунки, ритму дня / роботи / тренування та здоров'я (фізичне і психічне). На першій співбесіді завжди перевіряється, якою ж є ситуація у кожній із цих п'яти сфер. Такий шлях роботи відомий як любляче обмеження. Тобто мається на увазі, що люди не терплять насильства і вимагають, щоб клієнт належним чином поведився по сусідству з гуртожитком, але щоб бралася до уваги відсталість у розвитку.

De Tussenvoorziening (проміжний заклад) – це функція, яка займається притулками, підтримкою та наданням допомоги бездомним і безпритульним та іншим маргінальним групам в Утрехті. Вона оперує такими поняттями, як соціальний захист, соціальне одужання та

запобігання занепаду. De Tussenvoorziening прагне до справедливого суспільства, в якому немає безпритульності. Фундація намагається досягти своїх цілей за допомогою служб, які створено на замовлення. Окрім того, De Tussenvoorziening брала активну участь у ланцюгу опіки в межах громадських притулків в Утрехті. Шляхом співпраці та виявлення нестачі громадських притулків De Tussenvoorziening намагається дати якомога ширшу пропозиція для цільової групи. Пропозиція De Tussenvoorziening складається із низки різноманітних закладів, які вносять свій вклад у загальну мережу соціальної безпеки [32].

Цільова група характеризується розмірами: нещодавні бездомні чи довгострокові бездомні, колишній бездомні чи людина грані бездомні, безпритульні і люди, які не можуть знайти себе у периферійні позиції. Основні моменти служб — це низький поріг, співчуття і лікування з повагою.

Клієнт має право на дотримання власних цінностей доти, доки вони не вступають у конфлікт із правилами закладу. De Tussenvoorziening підтримує клієнтів у досягненні якомога більшої незалежності. Якщо у цьому є необхідність, то має місце утихомирення клієнта, або ж його посилюють в інші служби.

У De Tussenvoorziening – близько 15 закладів з різноманітними робочими методами і цільовими групами. З такою широкою пропозицією De Tussenvoorziening забезпечує заклади на замовлення, беручи до уваги побажання і можливості клієнтів. Ведеться взаємний контакт і обмін, для того, щоб міг мати місце ефективне потік клієнтів. Пропозиція De Tussenvoorziening складається із: закладів, що працюють не цілодобова (тимчасовий прибуток, нічний притулок, притулок для проститутток, прийом їжі); субсидійованого житла, цілодобового притулку і амбулаторної опіки за проживання на місці; активізації (товариських проектів, інформаційної діяльності, невеличких робочих

груп); розпорядження доходами і допомогою у вирішенні проблем з боргами; допомоги у виборі шляху лікування (скерування на лікування).

Таким чином, політика Нідерландів у наданні соціальної допомоги бездомним охоплює такі напрями:

Угоди зі службами опіки і житловими кооперативами. Муніципалітет укладає угоди зі службами опіки на декілька років, незалежно від їхньої співпраці. Двосторонні угоди укладаються з житловими кооперативами стосовно наявності житла і розвитку, використання та розширення житлових закладів для соціально вразливих людей.

Розширення закладів. За для того, щоб мати змогу розселити всіх соціально вразливих людей до 2013 року, кількість місць у закладах та домівках слід збільшити. Окрім того, слід вжити запобіжних заходів, щоб група суттєво не розрослася [40].

Центральний пункт координування. У кожному місті слід створити центральний пункт координування, який би займався питаннями прийому, відслідження, призначення догляду, реєстрації та контролю за муніципальними установами та установами, що працюють в рамках закону про виняткові медичні витрати. Центральний доступ до громадських притоків Гааги СТМО/ССР дає змогу реалізувати ці завдання вже для закладів, які фінансують муніципалітети, для громадських притулків. В рамках центрального пункту координування буде створено СТМО/ССР.

Відділ роботи з клієнтами. У кожному місті є відділ роботи з клієнтами, який займається розглядом заяв та прийомом клієнтів. Це відділ СТМО/ССР забезпечує інформацію, рекомендаціями та прийомом. Планується, що це відділ СТМО/ССР приєднається до муніципальних соціальних служб (Відділ соціальної опіки та зайнятості). Функції консультування цього відділу і функції центрального пункту координування об'єднуються в одному Відділі.

Маршрути і плани опіки. Прийом до центрального відділу роботи з клієнтами відбувається стандартним шляхом у формі, яка використовується у всіх містах. Переглядаються проблеми даного клієнта і у праві клієнта, маршруті, визначаються відповідні заклади. Цей маршрут містить оцінку необхідної опіки і допомоги впродовж усього шляху від вулиці до незалежного функціонування та проживання. Маршрут створюється на основі планів опіки різних закладів, які входять до цього ланцюга опіки і допомоги клієнтам [24].

Персональний підхід до кожного клієнта і менеджери клієнта. Важливе початковий момент – посилення підходу, орієнтованого на клієнта. Менеджер клієнта для всіх залучених організації виступає центральною особою у вирішенні питань, які стосуються клієнта, він відповідає за «теплий» перехід клієнта з одного закладу чи житлової ситуації в інший чи іншу.

В менеджери на місцях та консультації з одягом оглядом. В менеджер на місці координує на основі маршрутів процес опіки над клієнтом у всьому цьому ланцюгу опіки. Для цілий координування в тиждень проводяться дві консультації з оглядом, під час них усі партнери по цьому ланцюгу обговорюють надання необхідної опіки на рівні клієнта. Кожен менеджер на місці керує на рівні міста справами багатьох клієнтів.

Персональний підхід та керівництво на місцях повинні гарантувати узгодженість у ланцюгу опіки на основі індивідуальних потреб опіки, які зафіксовані у маршруті, доступному для всіх провайдерів опіки, це допомагає гарантувати опіку, для отримання якої клієнту нічого не потрібно робити [52].

2.3. Американський досвід соціальної підтримки бездомних

Досвід США. «За багатьма критеріями американці мешкають у найкращих в світі оселях. Їх домівки в середньому на 20-40% більші, ніж у північній Європі, та на 10% більші, ніж у Канаді та Австралії. У США витрачають на житло більше, ніж у будь-якій іншій країні, і в абсолютному, і у відносному вимірах. Втім, на відміну від більшості інших країн, як багатих так і бідних, американське житло здебільшого будує і фінансує приватний сектор без залучення прямих державних субсидій. Перша програма із забезпечення бідних доступним житлом з'явилася у США наприкінці Великої депресії 1937 року. Програма передбачала надання бідним соціального житла в оренду за невелику плату. Її метою було збільшити пропозицію доступного житла, нестача якого гостро відчувалася внаслідок тривалого періоду економічного занепаду, а згодом і недостатніх обсягів будівництва під час Другої світової війни. Програма будівництва соціального житла діяла попри сильну політичну протидію з боку сил, що висловлювали інтереси середнього класу. Основною причиною критики була географічна концентрація в окремих районах сімей із низькими доходами»[56, с.132].

Місцева влада часто утримувалася від рішень про будівництво соціального житла на своїй території через побоювання притоку бідноти з інших територій. Але у 60-ті роки уряд США започаткував державну програму, яка дозволила місцевій владі винаймати житло у приватних власників і використовувати його як соціальне. Тобто влада уклала з приватними домовласникам довгострокові угоди про те, що вони будуть здавати житло незабезпеченим громадянам за низькими цінами, і отримувати за це компенсацію від держави. Таке рішення зменшило протидію середнього класу ініціативам із заселення бідних у соціальне житло, оскільки воно географічно розосередило реципієнтів програми. А у 70-ті було ухвалено закон, що запроваджував субсидії, які вже сплачувалися орендодавцю від імені конкретного наймача. Тобто субсидію на оренду житла отримував не домовласник, який здавав його

за «соціальними» цінами, а самі малозабезпечені громадяни, що винаймали помешкання. «Поступово програми і субсидування малозабезпечених громадян розширювалися, а програми, що передбачали довгострокові контракти із власниками соціального житла, скорочувалися. Важливою перевагою такої зміни є більше гнучкість програм із забезпечення бідних доступним житлом: у разі збільшення доходів реципієнта програми немає необхідності його виселення, припиняється лише видача йому субсидії»[31, с.68].

«У ХХІ Столітті ідея будівництва державою нових багатоповерхівок соціального призначення у США вже не обговорюється. З повоєнних часів накопичилася велика кількість таких будинків. З часом вони руйнуються, багато з них є функціонально застарілими. Переведення їх до приватного житлового фонду, реконструкція або знос вимагають вкрай високих витрат. Втім, низька орендна плата за таке соціальне житло (30% доходу малозабезпеченої родини) зумовлює високий попит на нього. Наразі реципієнтами програми є справді найбідніші, оскільки низька порівняно до приватного ринку якість осель у соціальному житлі, а також неприємне оточення районів із соціальною забудовою запобігає вселення туди заможніших людей»[59, с.67].

На сьогоднішній день у США є три типові моделі – відповіді на проблему бездомності з боку міського самоврядування. Перша може бути представлена діяльністю приватних та недержавних організацій, зусиллями яких підтримуються програми для бездомних, міська влада надає їм лише незначну підтримку. Саме ця модель була дуже поширена в більшості міст США в 80-х рр..

Друга модель представляє політику, яка впроваджується міською владою багатьох великих міст з мільйонним населенням. Місцева влада укладає контракт з недержавними організаціями на надання різноманітних послуг бездомним, але не бере на себе управління цими

програмами. Є широкий спектр модифікацій цієї моделі: деякі міста роблять символічний внесок для підтримки зусиль недержавних організацій, інші розвивають партнерство з недержавним сектором і активно шукають шляхи покращення послуг для бездомних [48].

Третя модель (великі міста) передбачає наявність контрактів з недержавними організаціями на надання послуг бездомним та діяльність притулків, які фінансуються та управляються місцевою владою. Система контрактів передбачає створення певних правил для всіх агенції, які надають послуги бездомним: вимоги до звітування, система аудиту, бюджетування, кадрове забезпечення, тренінг для персоналу як державних агенції, так і недержавних, та контроль всіх функцій на давачів послуг, з якими укладені контракти. Тому департамент послуг для бездомних м. Нью-Йорку запровадив систему вимірювання діяльності, яка передбачає витрати в сумі 3% від вартості контракту для заохочення провайдерів, щоб покращити рівень надання послуг відповідно до цих вимог.

Найбільшою проблемою в програмах, які впроваджується урядом, є громіздка бюрократична система, вона створює багато перешкод на шляху отримання допомоги. Це спостерігається і в Україні, де програми підтримки бездомних почали розвиватися. Центри обліку бездомних, які створюються відповідно до ст. 7 закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», є типово бюрократичною структурою, яка спрямована на задоволення дуже незначної кількості потреб бездомних людей, але, будучи організована як заклад, передбачає великий адміністративний штат, який не є безпосередньо залученим до надання послуги. На противагу такій моделі недержавні організації, які фінансуються за державні кошти чи з місцевого бюджету, можуть набагато ефективніше надавати послуги в громаді, уникати великих витрат на утримання громіздкого адміністративного апарату та обслуговуючих працівників. Але за

відсутності чіткого контролю за їх діяльністю заплановані кошти можуть витрачатися не за призначенням, а послуги можуть бути не відповідної якості [44].

Світовий досвід доводить, що за умови належного контролю з боку держави, більш успішно виконують функції соціального обслуговування бездомних громадські організації через обмежену бюрократичність та відсутність громіздкого адміністративного апарату.

У різних містах США існують також різноманітні програми, які виходять за рамки зазначених моделей. Цікавим є досвід Лос-Анджелеса, який має населення близько 3,8 млн та одну з найбільших в США популяцію бездомних. Тут створене Управління послуг для бездомних м. Лос-Анджелесу, що фінансує та здійснює керівництво місцевими недержавними організаціями, які здійснюють програми, адресовані потребам бездомних людей. Воно координує свою діяльність з послугами з неперервного догляду. Є ще кілька організацій, які працюють з проблемами бездомних людей: Програма догляду за здоров'ям для бездомних ветеранів Департаменту в справах ветеранів, яка адмініструється Департаментом у справах психічного здоров'я м. Лос-Анджелес для дорослих. Департамент у справах ветеранів та програма «Громада Лемп» пропонують ряд послуг для бездомних, в той час як попередня програма фінансує послуги для людей з проблемами психічного здоров'я, включаючи житло, персональні потреби, тощо. Слід звернути увагу на другу програму, оскільки статус ветерана мають мало бездомних в Україні, то за статистикою серед бездомних 30-40% людей, що мають проблеми психічного здоров'я. Програма включає вуличну роботу та надає інтегровані послуги особам з проблемами психічного здоров'я, які є бездомними, а також тим, хто щойно звільняється з ув'язнення. Програмою витрачається в середньому 12000 доларів на одного клієнта щорічно, які спрямовуються на такі сфери як житло, індивідуальні потреби, зайнятість та програми соціалізації, які

поєднуються з лікуванням для досягнення найвищого можливого для клієнта рівня функціонування. Департамент у справах Східного здоров'я м. Лос-Анджелес укладає контракт з різними організаціями, що надають послуги людям з психічними проблемами для впровадження цієї програми та проводить зустрічі з провайдерами програми ветеранів з метою сприяти розвиткові всебічної та узгодженої системи допомоги для цільової групи [57].

Один з прикладів інноваційного підходу до надання послуг бездомним є програма, що впроваджується в м. Сан-Франциско – постійне житло з підтримкою для сімей, яка орієнтована на дорослих бездомних з інвалідністю, що виховують дітей. Її основна мета полягає в тому, щоб допомогти цим людям набути стабільності в їх житловій ситуації завдяки створенню можливості отримати додаткові послуги за місцем проживання. Варто зазначити, що це може бути проживання в одному будинку лише бездомних сімей або змішане проживання колишніх бездомних сімей та тих сімей, що мають низькі доходи, але ніколи не були бездомними. Одна з таких програм, яка має назву Громадський будинок Кенон Баркус, розташована в новобудованому будинку, будівництво якого було здійснене за спонсорські кошти Єпископальної громадської служби. Тут проживає 47 колишніх бездомних сімей, а одну квартиру займає менеджер будинку. Мешканці сплачують лише 30% від орендної плати і ці гроші вони отримують у формі різних субсидій, наприклад, 15 сімей отримують субсидії з державної програми, призначеної для допомоги бездомним, Притулок плюс догляд, а 5 сімей – з програми Житлові можливості для людей, що живуть зі СНІД. Мешканці цього будинку крім проживання, мають можливість отримувати різноманітні послуги, які надаються на місці або через мережу соціальних агенції, куди соціальні працівники залежно від потреб клієнтів їх перенаправляють [28].

До послуг програми Постійне житло з підтримкою для сімей можуть бути віднесені:

- послуги для людей з проблемами психічного здоров'я;
- програма навчання батьків грамотності, яка залучає їх до спільного читання, зокрема матеріалів шкільної програми, щоб у такий спосіб вони могли слідкувати за успіхами дітей у школі;
- тренінг навичок вирішення проблеми сім'ї, пошуку ресурсів для допомоги сім'ї;
- партнерство з організаціями, які займаються організації дозвілля дітей;
- взаємодія з організаціями-провайдерами, які надають мешканцям такі послуги, як лікування від залежностей, підтримка для мешканців з проблемами психічного здоров'я;
- навчання навичкам професій;
- участь у групах підтримки жінок;
- програма запобігання виселенню – навчання розпоряджатися грошми та планувати бюджет;
- програма організації дозвілля в громаді – перегляд фільмів, клуб читача тощо;
- навчальні після шкільні програми, літні програми стажування для дітей;
- клуб сніданків – батьки по черзі в спеціально призначеній для цього кімнаті вранці готують сніданки для всіх дітей, що йдуть до школи (на кінець 2004 програма налічувала 800 квартир).

Всі ці програми об'єднані в мережу Житло для сімей з підтримкою, що дозволяє обмінюватися досвідом, поділяти ресурси, здійснювати представництво інтересів клієнтів. Організатори розділяють дві функції – управління будинком, де проживають учасники програми, та надання послуг клієнтам. Це дає змогу уникнути конфлікту інтересів,

що може бути спричинений, наприклад, несплатою за житлом, але при цьому виконання цих функцій підпорядковане одній меті – домогтися стабільного проживання клієнта. Проблема взаємодії є актуальною для всіх європейських країн .

2.4. Можливості використання закордонного досвіду соціальної роботи з бездомними в Україні

Узагальнення досвіду надання допомоги бездомним дозволяє виділити основні напрями розвитку системи допомоги та підтримки бездомних в Україні.

Удосконалення соціальної політики передбачає необхідність забезпечення координації зусиль та строгого дотримання законодавства і прав. Невизначеність статусу бездомного приводить до відсутності чітко сформульованої державної політики по відношенню до бездомних. Актуальним напрямом удосконалення системи роботи з бездомними є розробки та впровадження стандартів якості для надання підтримки і допомоги безпритульним та бездомним людям.

Налагодження взаємодії. Н. Кабаченко прийшла до висновку, що згідно з дослідженнями велика різниця в організації роботи житлового та соціального секторів впродовж тривалого часу дуже ускладнює їх взаємодію. Тому особливу увагу доцільно приділяти налагодженню взаєморозуміння та співпраці між такими секторами, як управління житлом та сферою соціальних послуг.

В умовах обмеженості ресурсів доцільним здається поєднання в єдину мережу всіх міських служб, що працюють з соціально дезадаптованими та маргінальними групами населення. Для розширення спектру соціальних послуг для бездомних громадян не обов'язково створювати нові заклади та залучати різних спеціалістів. Потрібні послуги можуть надавати існуючі організації. Соціальні працівники, які

намагаються організувати послуги для бездомних, повинні налагодити відносини з іншими організаціями та використати їхні ресурси й справи, а також – знанню мов, малюванню тощо. Людина, навчаючись, не відчуватиме себе клієнтом, скоріше студентом. Уже зараз є пункти роздачі їжі. Майстерню, де бездомні ремонтують меблі та займаються їх розписом і декоруванням, започаткована театральну студію, утворено ансамбль [57].

Брак ресурсів та фахівців, що мають відповідний досвід роблять проблематичним вирішення проблеми бездомності в національному масштабі. Тому альтернативою можуть стати місцеві ініціативи, які мають висунуті адміністрацією міст, залучаючи відповідні управління, викладачів, студентів університетів, працівників соціальних служб, волонтерів та громадських організацій. Наприклад, доцільно віддавати залишки їжі столових, кафе та ресторанів на харчування бездомним (при відповідні санітарні обробці). У кожному районі міста можна організувати пункти здачі/видачі одягу, куди люди могли безкоштовно здавати хороші речі, що вийшли з моди, роздаючи їх бомжам за принципом гуманітарної допомоги. Варто подумати про створення банку даних про наявність та потреби на важкі, некваліфіковані або низькооплачувані види робіт (типу розвантажувально-завантажувальних, прибирання території, вулиць, суспільськогосподарських, земляних), де бездомні могли б без зайвої процедури оформлення трохи заробити на життя.

Надання соціальних послуг, спрямованих на реінтеграції бездомних в суспільство не завжди веде до позитивних результатів, оскільки вузьке обмеження проблеми бездомності відсутністю даху над головою не враховує інші важливі аспекти. Варто надавати допомогу у віднайдені сенсу життя людям, що різних причин опинилися на маргінесі суспільства (убогим, бездомним, неповносправним, залежним тощо), та пропагувати в Україні ідеї солідарності і взаємодопомоги. Бездомні

асоціюються з людьми, які не мають даху над головою, будинку, але це тільки один пласт величезною проблемою, яка полягає в можливості для допомоги й підтримки своїх клієнтів. Провівши належну роботу в громаді, удається створити додаткові можливості для допомоги бездомним. Для надання соціальних послуг більш доцільно інформувати клієнтів про існуючі та доступні для них послуги в громаді та направляти їх у відповідні заклади і служби. Це створює можливості для бездомних не тільки отримати соціальні послуги, а й розширити коло соціальних зв'язків, використовувати досвід та ресурси інших людей.

Обов'язковим елементом впровадження в Україні системи соціальної підтримки для бездомних громадян має стати диференційований підхід до різних категорій клієнтів: людей з проблемами психічного здоров'я, із залежністю від психоактивних речовин, людьми, що звільняються з місць позбавлення волі, сімей з числа інвалідів тощо. Враховуючи, що більшість бездомних – особи, звільнені з місць позбавлення волі, доцільно звернути увагу на посилення профілактичної роботи з даною категорією людей. Значна кількість серед бездомних залежних людей робить необхідним відкриття наркологічних відділень при центрах соціальної реінтеграції, впровадження терапевтичних підходів для залежних представників бездомного світу [39].

Велике значення для бездомних має можливість помитися та змінити одяг чистий та охайний одяг бездомного визначає не тільки зміну ставлення до себе, але й ставлення оточуючих, яке стає більш поблажливим та толерантними. Чистою людиною може піти на пошуки роботи. В зимовий період в охайному одязі можна зайти кудись погрітися, посидіти, поспілкуватися.

Перспективним є відкриття школи соціальної реабілітації для бездомних чи Школи професійної переорієнтації, де б всі ті, хто соціально виключений із суспільства, мали б можливість навчатися –

отримувати навички праці (ремонту автомобілів, меблів, комп'ютерної тому, що бездомна особа ізолюється в громаді. У цих людей розірвані зв'язки з сім'єю, вони не можуть нормально жити, вживають алкоголь, у них довгий час нема роботи, вони втрачають трудові навички, у них змінюється ставлення до себе. Це такі проблеми, які крок за кроком необхідно розв'язувати щоб забезпечити готовність і здатність людини включитися в життя суспільства. Дах над головою – це не найголовніше, що необхідно дати в кінцевому результаті. Слід допомогти людині поступово повернути собі повноцінне життя в громаді, відчуття власного дому всередині себе, віру в себе і надії на майбутнє.

ВИСНОВКИ

Один з напрямів соціальної роботи в Україні є створення в межах територіальної громади умов, які дозволять повернути до повноцінного самостійного життя людей, які внаслідок різних обставин не мають незалежного постійного місця проживання. В Україні під бездомністю розуміється соціальне становище людини, зумовлене відсутністю в неї жилого приміщення (будинку, квартири, кімнати тощо), яке б вона могла використовувати для проживання/перебування і в якому могла бути зареєстрованою.

Важливими ознаками бездомності є не тільки відсутність постійного житла, а й розрив попередніх родинних та дружніх стосунків, відчуженість від своїх первинних соціальних груп. Бездомність як соціальне явище існує достатньо тривалий історичний період, проте до XIX століття вона ототожнювалась з феноменом жебрацтва. У різні історичні епохи існували своєрідні способи реагування суспільства на це явище: подання милостині, репресія, призріння в спеціальних закладах, покарання (як жебраків, так і винних в їх недогляді), заслання, залучення до примусових робіт, створення мережі богаділень та лікувальних закладів для перестарілих, соціальна допомога безробітним, заснування сирітських будинків, робітних та гамівних будинків, створення особливих закладів для працевлаштування злидарів та бродяг.

З метою розв'язання проблеми бездомності необхідно забезпечити комплексний підхід, який би сполучав роботу в різних напрямках: виховання толерантності суспільства по відношенню до бездомних; запровадження системи обліку та реєстрації; впровадження мобільних форм соціальної роботи; впровадження системи допомоги та підтримки, розвиток соціальних послуг; впровадження програм профілактики бездомності, усунення її причини, що впливатиме на обмеження

зростання числа бездомних; удосконалення підготовки кваліфікованих соціальних працівників, що спеціалізується на роботі з бездомними, навичок спілкування та роботи з даною категорією.

Головна стратегія, що дозволила досягти успіху в Нідерландах – спільне фінансування програм національним урядом за активної участі місцевої влади. При цьому міста повинні довести, що вони заслуговують на національну підтримку. Політика боротьби з бездомністю складається із трьох елементів – запобігання, проживання та підтримки. Політика запобігання передбачає розуміння причин безпритульності, і шляхів, які ведуть до неї. Положення про проживання включає такі елементи, як проживання у надзвичайних ситуаціях чи тимчасове проживання, перехідне помешкання, а також постійне житло (за чи без чиеїсь підтримки). Політика боротьби з безпритульністю все більше і більше визнає потребу у підтримці, а також забезпечення житлом, і такої підтримки потребують люди, які є, були чи можуть стати безпритульними.

Одною з тенденцій, яка простежується в організації роботи – прагнення до централізації. В Нідерландах діє ФЕАНТСА – парасолькова організація, яка об'єднує неурядові організації в усіх країнах Європейського Союзу, які працюють з бездомними; процесом надання допомоги в Нідерландах керує армія спасіння – організація, що несе відповідальність за велику кількість притулків по території всієї країни; формування статистики по всій державі та визначення тенденцій здійснює Інститут опіки та соціального забезпечення Нідерландів. Важливе значення має створення єдиного банку даних в Центральному Департаменті охорони здоров'я. Кожна людина має свій власний план дій і власний файл, у якому викладений план допомоги. У великих містах діє Громадський притулок з центральним доступом, який займається питаннями прийому, контролю, призначення опіки, реєстрації та нагляду за установами громадських притулків, які фінансує

муніципалітет. Його діяльність заснована на таких функціях: інформація та поради, призначення опіки, контроль за клієнтами, інформація, необхідна для політики.

Важливим принципом політики допомоги бездомним європейських країн є орієнтація на соціальну активізацію та участь; впровадження програм підтримки проживання; впровадження проектів роботи і мотивації. Проблема з якою зустрічаються уряди всіх країн – небажання частки бездомних звертатися за допомогою.

Дещо іншим є підхід американців до розв'язання проблеми бездомності. Від будівництва соціального житла уряд поступово перейшов на запровадження субсидій конкретним наймачам на оплату орендованого житла. У разі збільшення доходів реципієнта програми немає необхідності його виселення, припиняється лише видача йому субсидій.

На сьогоднішній день у США є три типові моделі – відповіді на проблему бездомності з боку міського самоврядування.

- діяльність приватних та недержавних організацій, зусиллями яких підтримуються програми для бездомних, міська влада надає їм лише незначну підтримку;
- місцева влада укладає контракт з недержавними організаціями на надання різноманітних послуг бездомним, але не бере на себе управління цими програмами (політика, яка впроваджується міською владою багатьох великих міст з мільйонним населенням);
- наявність контрактів з недержавними організаціями на надання послуг бездомним та діяльність притулків, які фінансуються та управляються місцевою владою. Система контрактів передбачає створення певних правил для всіх агенції, які надають послуги бездомним: вимоги до звітування, система аудиту, бюджетування, кадрове забезпечення, тренінг для персоналу як державних агенції, так і недержавних, та контроль всіх функцій на давачів послуг, з якими укладені контракти.

Тому департамент послуг для бездомних м. Нью-Йорку запровадив систему вимірювання діяльності, яка передбачає витрати в сумі 3% від вартості контракту.

Найбільшою проблемою в програмах, які впроваджується урядом, є громіздка бюрократична система, вона створює багато перешкод на шляху отримання допомоги.

Аналіз зарубіжного досвіду дозволив виділити ряд організаційних принципів, які є доцільними для впровадження в Україні:

1. передача функцій з соціального обслуговування бездомних громадян громадським організаціям, які через обмежену бюрократичність та відсутність громіздкого адміністративного апарату виконують цю функцію більш успішно;

2. впровадження програм субсидіювання орендованого «соціального житла». Лише створенням притулків для бездомних та центрів реінтеграції бездомних громадян неможливо розв'язати проблему;

3. впровадження проектів роботи для бездомних, які мають бути засобом активізації, а не кінцевим результатом успішної реінтеграції. Причому робота має бути не важка і брудна, а стильна, що відповідає потребам працівників з приємною атмосферою. Тільки такий підхід дозволить прищепити навички, пов'язані з роботою, відновити самоповагу та посилити мотивацію до змін;

4. посилення диференційованого підходу до організації роботи з різними категоріями бездомних: алкоголіками, наркоманами, психічно хворими людьми;

5. активізація діяльності церковних спільнот які мають стати осередками допомоги алкоголікам, наркоманам, психічно хворим;

6. всю систему діяльності має очолювати центральний пункт координування, який разом з агенціями на місцях має забезпечити облік, аналіз, контроль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи /А.Й.Капська, О.В.Безпалько, Р.Х.Вайнола: загальна редакція А.Й.Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2002. – 164 с.
2. Алексеева Л.С. Бездомные как объект социальной дискриминации //Социс. – 2003. - №9 . – С.11-15
3. Алкогольні політика в Швеції (матеріали шведського інституту соціальних досліджень) //Соціальна політика і соціальна робота. - № 2. – 2001. – С.28-33
4. Андрущенко В.П. Філософія соціальної роботи в Україні: теорія і практика. - №1 – 2002. – С.26-33
5. Балаж В. Соціальна робота в клініках Бельгії //Соціум. - №2. – 1998. – С.11-14
6. Бездомность в Украине: проект «Пусть каждый найдет свою дорогу к дому» /под ред. Е. Нечесиной. – Одесса: ОБФ «Дорога к дому», 2004. – 184 с.
7. Венгрежановська О., Кості С. Соціальна підтримка безпритульних //Соціальна політика і соціальна робота. – 2000. – №2. – С.38-47
8. Виховання інтернатів про себе і своє життя /О.М. Балакірева, О.О. Яременко, Н.П. Дудар та ін.. – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2000. –Кн.1. –134 с.
9. Головатий М.Ф. Соціальна політика і соціальна робота: Термінологічно-понятійний словник /М.Ф.Головатий, М.Б. Панасюк. – К.: МАУП, 2005. –560 с.
10. Горшкова О.А. Опыт социальной работы за рубежом (краткий курс лекций). – Москва: Социально-технологический институт, 1992. – 92с.

11. Грига І., Кабаченко Н. Розуміння бездомності: підходи до вивчення //Магістеріум: Соціальна робота і охорона здоров'я. – К.: ВД «КМ Академія», 2004. – Вип.15. – С.4-10
12. Доэл М., Шардлоу С. Практика социальной работы. – М.: Аспект Пресс, 1995. – 560 с.
13. Завьялов Ф.Н., Спиридонова Е.М. Уровень и образ жизни бомжей //Социс. – 2000. - №2 – С.31-33
14. Закон України № 2402-III від 26.04.2001 «Про охорону дитинства»
15. Закон України № 966 від 19 червня 2003р. «Про соціальні послуги»
16. Закон України № 2623- IV від 2 червня 2005року «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей»
17. Закон України № 3334- I «Про житловий фонд соціального призначення»
18. Закон України № 2342- IV від 13.01.2005р. «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»
19. Закон України № 1104-IV від 10 липня 2003р. «Про адаптацію осіб, які відбули обмеження волі або позбавлення волі на певний строк»
20. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993. - № 3425-XII //Відомості верховної ради. –1993. - № 29. – СТ. 383
21. Законодательство зарубежных стран по социальному обслуговуванню населения. – М.: Минсоцзащиты России, 1994. – 390 с.
22. Збірник нормативно правових актів у сфері захисту прав дітей. – Дитячий Фонд ООН, 2003. – 412 с.
23. Знайти себе: Життєві історії випускників інтернатів. – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2001. – 201 с.
24. Кабаченко Н. Система підтримки та допомоги бездомним //Соціальна політика і соціальна робота. – 2003. - №1. – С.61-73

25. Кабаченко Н. Теоретико-методологічні засади аналізу явища бездомності //Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2007.- №3. – С.266-273
26. Кабаченко Н. Традиційні підходи ті інноваційні програми для бездомних // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2006. - №4. – с.229-235
27. Кабаченко Н., Бондаренко Н. Соціальне виключення та проблеми психічного здоров'я //Соціальна робота і соціальна політика 2004. – №2. – С.101-113
28. Козлов А.А. Социальная работа за рубежом: состояние, тенденции, перспективы: сборник научных очерков. – М.: Флинта, 1998. – 224 с.
29. Лекции по технологии социальной работы . В 3-х частях /под ред. Холостовской Е.И. Часть III. – М.: Социально-технологический институт, 1998. – 190 с.
30. Лейби Д. История социального обеспечения //Энциклопедия социальной работы. В 3-х томах. Т. 16 Пер. с англ. – М.: Центр общечеловеческих ценностей, 1993. – С.398-412
31. Лоренс У. Социальная работа в изменяющейся Европе /Ассоциация психиатров Украины. – К.: Сфера, 1997. – 199 с.
32. Мигович І.І. Соціальна робота (вступ до спеціальності): Учбовий посібник. – Ужгород: Поличка карпатського краю, 1997. – 189 с.
33. Мюллендер Одри, Дейв Уорд. Самокерована групова робота: діяльність користувачів з метою наснаження. – Амстердам-Київ, 1996. – 127 с.
- 34.Наказ міністерства юстиції України «Про затвердження інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» від 3.03.2004. - № 283/8882/ Офіційний вісник україни. – 2004. - № 10. – с.15. – стаття 639

35. Новикова О. Концепція соціальної політики України: проблеми і шляхи розв'язання //Соціальна політика і соціальна робота. - № 1-2, 1998. – С.40-48
36. Номер П. Система соціального забезпечення Нідерландів //Соціальна політика і соціальна робота. – 1999. - №2. – С.44-51
37. Осинський І.І., Хабаєва І.М., Балдаєва І.Б. Бездомные – социальное дно общества //Социологическое исследования. – 2003. - №1. – С.54
38. Основы социальной работы: Учебник /Отв.ред. П.Д.Павленюк. – М.:ИНФРА-М, 2006. – 560 с.
39. Особливості соціально молодіжної політики в Україні та ФНР на сучасному етапі: наук. Зб. /Редкол.: А.І.Кудряченко та ін. – К.: МАУП, 2004. – 336 с.
40. Постанова кабінету міністрів України № 730-IV від 17 квітня 2003 року «Про парламентські слухання на тему «Про проблему бездомних громадян та безпритульних дітей і шляхи її подолання»»
41. Постанова Верховної Ради України № 1428-IV від 3 лютого 2004 року «Про Рекомендації парламентських слухань «Про проблему бездомних громадян та безпритульних дітей і шляхи її подолання»»
42. Постанова кабінету міністрів України від 20 грудня 2006 року №1767 «Про затвердження Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007-2009 роки»
43. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Тимчасового порядку реєстрацій фізичних осіб за місцем проживання» від 2003 року.
44. Постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2005 року. №979(878) «Про затвердження Типового положення про соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»
45. Портрет бездомного в інтер'єрі суспільства //Урядовий кур'єр. – 2007. - № 72. – С.9

46. Практична соціальна робота. За редакцією П.Картер, Т.Джеффса та М.К.Сміта. – Амстердам-Київ: Асоціація психіатрів України, 1996. – 184 с.
47. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 липня 2009 р. №740-р «Про затвердження плану заходів з реалізації концепції соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк, до 2015 року»
48. Розпорядження кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 року №1402-р Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції соціального захисту бездомних громадян до 2012 року.
49. Рябчук П. Зайві люди: бездомні на вулицях Києва. – К.: Четверта хвиля, 2005. – 100 с.
50. Словарь социального педагога и социального работника /Под ред. И.И. Калачевой, Я.Л.Коломинского, А.И.Левко. –Мн: БелЭн, 2003. –256 с.
- 51.Словарь-справочник по социальной работе / Беличева С.М. и др. – М.,1997. – С. 369-372.
52. Соціальна робота теорія і практика: Учеб.пособие/Отв.ред.д .и.н.проф. Е.И.Холостова, д.и.н., проф., А.С. Сорвина. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 427 с.
- 53.Соціальна робота: Техногічний аспект. Навчальний посібник /за ред. проф. А.Й. Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.
54. Соціальна робота: В 3-ч. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», Ч.3: Робота з конкретними групами клієнтів /А.М. Бойко, Н.Б. Бондаренко, О.С. Брижова та ін., за ред. Т.В. Семигіної ті І.М. Григи, 2004. –166 с.
55. Соціальна робота: навчальний посібник //Соціальна робота. Книга П. – К.:ДЦССМ, 2002. – 440 с.
56. Соціальна робота: Хрестоматія –К.ДЦССМ, 2001. – 396 с. – С.51-55

57. Теорії і методи соціальної роботи: Підручник для Студентів Вищих навчальних закладів /за ред. Т.В. Семигіної, І.І. Миговича. – К.: Академвидав, 2005. – 328 с.
58. Тетерський С.В. Введение в социальную работу: Учебное пособие. – 4е. изд. – М.: Академический Проект, 2004. – 496 с. – С.302-306, 332-362.
59. Холостова Е.И. Социальная политика социальная работа: Учебное пособие. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2007. – 216 с. – С.86-123
60. Энциклопедия социальной работы. В 3 т. Т. 1.: Перевод с английского. – М.: Центр общечеловеческих ценностей, 1993. – 480 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

я, Величко Руслан Васильович,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна
добročесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ:**

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати, будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

04.03.2020
(дата)

Величко
(підпис)

Руслан ВЕЛИЧКО
(ім'я, прізвище)

Додаток Б

Система закладів громадських притулків міста Гааги

Фундація соціального забезпечення та охорони здоров'я Армії спасіння складається із 16 робочих підрозділів та 180 притулків. Фундація несе відповідальність за професійні служби охорони здоров'я та соціальних робіт Армії спасіння, допомога якої у багатьох аспектах схожа на допомогу, яку надають інші організації. Однак особливим є кількість аспектів, у яких вона веде активну діяльність: громадські притулки, опіка над наркоманами, випробувальні терміни, охорона здоров'я, опіка над старшими людьми, опіка над молоддю, реконструкція суспільства. Фундація соціального забезпечення та охорони здоров'я Армії спасіння спрямована, в першу чергу, на людей, яким більше нікуди звернутися.

Фундація Kessler пропонує більш традиційну опіку і прихисток, які надаються клієнтам за певних умов. Для кожного клієнта, якого приймають, готується план опіки/допомоги на основі його/її власних прохань та досвіду, або ж клієнт бере участь у плані опіки/допомоги, який вже існує, у якому узгоджуються взаємні зусилля. Він спрямований на якомога повніше досягнення спільних цілей, які є досяжними і які можна виміряти. Найважливіше те, що кожне втручання є реальним для клієнта і він повинен бути спроможним взяти на себе таку відповідальність. План опіки/допомоги спрямовує людину як в рамках закладу, так і у співпраці з іншими установами. Для клієнтів, яких позначають як «тих, хто вперто уникає опіки», важливим є щось інше. Важливо налагодити контакт і завоювати довіру цих людей, що дуже важко зробити.

Фундація гуртожитків Tichelaar забезпечує житлом 58 клієнтів. Сюди входить не лише забезпечення дахом над головою.

Клієнтиотримують інтенсивну допомогу, і вони можуть покращити своє становище у соціальному та суспільному плані.

Фундація Limor – Національна установа для надання соціальної допомоги та реабілітації, допомагає людям заново зайняти своє місце у суспільстві за допомогою: виходу з кризи; отримання житла; допомоги у проживанні у власному домі. У Гаазі ця фундація утримує житлові споруди Limor. У ньому люди – отримуючи допомогу – Можуть жити самостійно. Іноді це спеціальні притулки, іноді просто звичайні будинки. Таке житло гарантує все більше і більше незалежності клієнту.

Фундація вуличних священників у Гаазі (Straatpastoraat) спрямована на надання допомоги наркоманам та безпритульним. Духівництво означає безумовну присутність серед представників цільової групи, без жодних умов, таких як відмова від наркотиків чи спрямовування людей на отримання допомоги. Вуличний священник приділяє увагу і надає духовну підтримку людям, які живуть на вулиці. У своїй складній роботі вуличні священники використовують метод присутності, який передбачає вислуховування того, що люди самі розповідають про себе та про своє становище. Така форма духівництва гарантує цільовій групі підтримку у їхніх почуттях втрати, вини чи горя. Священик працює на вулиці і наводить чимало контактів з цільовою групою у добре відомих і менш відомих місцинах, або ж шляхом виділення годин консультації у закладах.

Підтримується постійний зв'язок із церковними спільнотами для обміну досвідом. Цю роботу підтримують церкви, які є членами Гаазької спільноти церков. Вуличний священник (пастор) у Гаазі бере участь у Національній екуменічній мережі священників, що борються з наркоманією.

Щоп'ятниці після обіду у капелі Йосифа відбувається спеціальна церемонія. Дається коротке пояснення Євангелії, читають молитву, співаються пісні і дається благословення. Виголошується молитви,

засвічують свічки. Музика складає необхідний компонент цієї церемонії. Після того цільові групи дають їжу. На цвинтарі «Oud Eik en Duinen» вуличні священики мають свої 24 могилки із піску та гравію.

Окрім команди, у церемоніях беруть участь добровольці, які допомагають відвідувати лікарні чи в'язниці. Є також окремі проекти: музичний проект, дні краси у гаммамі (східна баня) з їжею, педикюр, масаж та можливість вибрати новий одяг. Щороку вуличні священики організують окреме святкування Різдва у церкві Лукаса.

Фундація *Drug point* (Drugpunt) репрезентує наркоманів. Клієнтам не потрібно дотримуватися правил чи припиняти вживати наркотики, аби отримати підтримку від Drug point. Drug point простягає руку допомоги, допомагає людям зробити перший крок і залишає їх приймати рішення на власний розсуд. Drug point представляє спільноту наркоманів кільком організаціям. Drug point також намагається увійти в контакт з тими наркоманами, які живуть у власних домівках. До таких користувачів важко достукатися, і вони не хочуть, щоб їх ототожнювали з бездомними наркоманами. Drug point надає інформацію наркоманам, проводить консультації, передає інформацію з вулиці. Представлення спільноти наркоманів передбачає аналіз: організації зимового притулку для бездомних та безпритульних; стосунків між закладами, які організують соціальні послуги і цільовою групою; розповсюдження мети, політики закладів; політики накладення штрафних санкцій та штрафів: цільова група постійно отримує високі штрафи і має борги, і це перешкоджає відновленню їхнього життя та можливостей роботи; прийняття позиції проти можливостей у сфері примусу; публікацій муніципалітету з питань політики боротьби з наркоманією та організації громадських притулків; розвиток системи соціальної опіки.

Drug point займається питанням зростання вживання різних наркотиків разом, споживання алкоголю молоддю, поганої якості кокаїну, нелегального проживання людей у Нідерландах, особливо

вихідців зі Східної Європи, тих, хто шукає притулків, хто втратив свою справу і зараз має серйозні проблеми зі здоров'ям, та рівня смертності серед наркоманів. Drug point разом з іншими організаціями бачить, що є група бездомних і безпритульних наркоманів, які не беруть участі у жодній формі представлення клієнтів. Drug point розглядає форму участі клієнта для цих людей як нове завдання.

Психо-медичний центр Парнасія – це найбільший заклад психічного здоров'я у Нідерландах. У Гаазі та навколо неї вона забезпечує опіку та допомогу у великих масштабах: лікування, притулок і проживання психічно хворим пацієнтам, опіку і лікування наркоманам, судову психіатрію, проживання і проведення дня. У цьому Парнасія намагається знайти зв'язок з іншими спеціалізованими провайдерами опіки, житловими кооперативами та органами державної влади, зокрема, муніципалітетами, поліцією Гаагленден (Haaglanden) та органами судової влади. Пропозиція OGGZ базується на ланцюгу сигналізації, надання притулку, лікування, опіки і пристосовувані. Цільова група є дуже неоднорідною, тому налагоджувати контакти досить складно, у них часто поєднується кілька складних проблем у декількох сферах їхнього життя, а часто у них самих немає жодних конкретних прохань про допомогу. Окрім проблеми завдання незручностей, є також «тихе страждання», як от, наприклад, страждання депресивних людей похилого віку та самотніх алкоголіків.

Ідеальна стежка OGGZ починається з моменту сигналізування та діагностики, шляхом надання лікувального (психологічного) догляду за здоров'ям, лікування наркоманів, надання притулку, допомоги у проживанні, допомоги в роботі та освіті, аж до соціальної незалежності. На практиці такий лінійний шлях з пункту А до В вдається прокласти дуже рідко. Несподівано мають місце рецидиви і кидання. Лише цілісне лікування разом із партнерами може дати свої плоди. Парнасія розробила широку пропозицію програм та забезпечення у таких

аспектах: «Судове та інтенсивне», «Психіатрія» , «Опіка і лікування наркоманів», «Жити з опікою» і «Послуги опіки». До цілодобової кризової служби Парнасії у Гаазі щорічно надходить 4000 заяв. У близько 1400 з цих випадків важливу роль відіграє залежність. Парнасія пропонує ретельну експертизу для закладів, що працюють із громадськими притулками, в аспекті методики, сигнал нарізування сигналізування, допомоги та консультування.